

MI EN TOR

LETN. 24
1936-1937
Šte v. 9-10

Vsebina 9-10. številke:

Prof. Anton Anžič, Misli o maju 193 / Vida Tom, Večer 194 / Zmago Zorman, Velesovska Marija 195 / Ivan Čampa, Kadar srce zacvete... 197 / Jože Skrinjar, Rudar pestuje 200 / Janko Mlakar, Spomini 201 / Milan Mažetov, Ločitev 205 / Vida Tom, V mesečini 205 / Janez Remic, Naslov romana 206 / France Arnšek, Perister 208 / Janez Remic, Pot 215 / Franc Šušteršič, Menek 214 / Milan Mažetov, Večerna melodija 218 / Ivan Čampa, Pesnik 218 / T. R., Pesem 218 / Jelko Erzin, Prilika 218 / Prof. Vilko Novak, Slovenska zemlja v pripovedništvu 219 / Jože Debevec, Francè, Janez, Jože 224 / Jelko Erzin, V polju 225 / Ivan Čampa, Zakaj? 225 / Jože Dular, Petnajst odstotkov celuloze 226 / Janez Remic, Trudnost 228 / Janez Remic, Smeh 228 / Milan Mažetov, Večer 228 / France Dolenski, Pisma 229 / Franc Šušteršič, Križna gora 231.

OZORNİK: Nove knjige 235 / Pomenki 237 / Zanke in uganke 239 / Ob koncu leta 240.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. — Izdaja ga Prosветna zveza v Ljubljani (odg. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju.

Celoletna naročnina za dijake Din 30., za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Stev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah „Katoliških misijonov“ v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Dr. Ivan Pregelj -

PLEBANUS JOANES

(VIKAR JANEZ)

Roman, ki ga je označila vsa književna ocena za eno najmočnejših in najboljših slovenskih pripovednih del, opremljen z nujnim tolmačem tujih izrazov, glede zgodovinskih in krajevnih motivov i. p., naj bi imel

VSAK DIJAK!

Zato je tudi cena **za dijake** znižana, da si more knjigo vsak nabaviti; stane broširana **Din 7.50.**

TISKOVNO DRUŠTVO V KRANJU r.z.z.o.z.

Prof. ANTON ANŽIČ:

MISLI O MAJU

Ljubi nam pisatelj Charles Dickens je nekje zapisal: „Prvi maj! Koliko radosti in vedrosti je v tej besedi! Saj ob njej takoj mislimo na tisočere prijetnosti in lepote narave v njihovi najljubkejši in najkrasnejši obliki.“ Res se maja vsi veselimo. Želimo si milega, toplega, in lepega, da bi ne bilo ne mrzlo ne vroče, ampak veselo in sončno. Splošno je ta mesec res najlepši v letu, prav zato pa ga verno srce posvečuje najlepši Devici in Materi Mariji, ki je božja in naša mati.

Mesec maj prinaša mnogo **prijetnosti**. Vse brsti in zeleni. Za svoj čas se narava ne dá ukaniti. Naj je sončno ali pa naj pada dež, slana, sneg: narava požene sokove, da stvarijo novo življenje po gredicah in tratih, gozdovih in njivah. Bukovi gozdovi se odenejo z jasnim zelenjem, ki se v pomladnem vetrcu pozibava kakor nežna deviška tenčica. Le stopite kdaj v maju po Golovcu na Orlje ali pa skozi Brdo pri Viču proti Torškemu čelu! Maj je lep in prijeten.

Tudi maj našega življenja je tak, lep in prijeten. Kljub vsem težavam naše dobe, kljub pomanjkanju in zavajanju, hodita fant in dekle pogumno svojo pot skozi življenjski maj. Pozimi smo dremali, zdaj se prebudili. Življenjska moč oživlja duha in telo. Dijak je podjeten in bojevit, zaveda se svojih mladih sil. Zavest moči pa je prijetna in vesela.

Mesec maj pa pri vsej svoji lepoti in prijetnosti ni tako nedolžen, kakor se dela, ampak poln **nevarnosti**. Naš kmet mu kar nič ne zaupa; hvali ga že, pa se ga tudi boji. Šele ko minejo triaciji ali ledeni možje 12. 13. in 14. maja (Pankracij, Servacij, Bonifacij), si oddahne. Dotlej pa še vedno grozi nevarnost, da mu slana posmudi sadne vrtove ali pa prevelika moča oškoduje polje. Gorje mu, kdor zaupa mehki zeleni travi in se ob toplem sončnem dnevu zlekne vanjo h počitku! Kakor strup mu iz premrle zemlje zimski mrázovi zlezejo v nič hudega sluteče telo.

Maj dijaku ni raj. Šola hiti, da vso predpisano učno snov predela, prav od tega meseca pa odvisi, li bo dijak to leto uspel ali pa obvisel.

In kaj šele maturantje, veliki in mali! Koliko skrbi, pripravljajanja, ponavljanja! Povrh pa še težave, ki jih ima zlasti telesno dozorevajoči sam s svojo lastno naravo! Kako ukrotiti domišljijo in želje? Kako vladati telo, da ostane to, kar po Stvarnikovi volji biti mora: tempelj božji, ki v njem sam troedini Bog prebiva, ker nas je za svoje otroke izvolil, ker nas kot svoje otročice ljubi, in mu je neskončno žal, če se kateri izgubi in pogubi? In prav v maju z žarkim soncem vstaja sleherni dan tudi neutešena ljubezen do življenja, tudi taka, ki bi vse Očetove resne besede rada pogazila! Mesec maj je nevaren.

Pa vendar so od maja prečesto odvisni **plodovi** celega leta. Če letina v maju dobro zastavi, bo v manj nevarnih naslednjih mesecih lahko uspevala. Kmet si od maja takole obeta: Če v maju je dosti dežja, dosti jeseni bo vsega blaga. Če veliki traven večerna rosa napaja, dosti bo vina, obilna bo klaja. Nemec pa se tolaži: Auf nassen Mai kommt trockner Juni herbei. Narava pač kaj malo upošteva naše želje, ampak hodi svojo pot, in vidimo, da je tako prav. Svoje zakone ima in se po njih ravna, naj je potem črvičku človeku prav ali ne! Ako bo torej v maju vreme prijetno ali ne, vedimo, da so plodovi važnejši od naših želj! Če se maj ne bo ravnal po nas, se bomo pa mi po njem, nekako pobotati se bomo pač morali.

Ako bi kar naprej samo sonce sijalo, bi ga malo cenili. Po dolgih mesecih mraku in oblakov nam je ljubo in zaželeno. Tudi dijak ve: le skozi borbo pelje pot do zmage. Borba pa ni lahka stvar, ni šala in zabava. Trda je šola učenosti, nič manj grenka ni borba za venec nedomadeževanih. Ako pa le zmaga, potem se radost naseli v srce, ponos mu dviga glavo in porodi mu sklep: še se bom boril, venec zmage je vreden truda in znoja! Tako mu je nevarni in muhasti maj vendarle poln plodov, ki mu nekateri hranijo telo in duha takoj, drugi pa dozorevajo kasneje v poletju in jeseni njegovega življenja, a jim je kaleče življenje obvaroval v svojem življenjskem maju. Mesec maj odloča o plodovih.

Kot verni sinovi svoje ljubeče Matere tako usodno odločilni mesec maj polagamo v Njeno naročje, naj ga varuje in brani, da nam ne bo morda v škodo, ampak nam prinese polno vnanjih in duhovnih prijetnosti in sadov. Skromno šmarnico, ki je tako nezatna s svojo vnanjostjo, pa vendar iz svoje notranjosti diha sladke vonje, posvečujemo in prinašamo večer za večerom Materi, kakor bi jo hoteli prositi: Mati naša, naj bo maj zunaj še tako malo vabljev, le to nam izprosi in ponagaj, da bo bogat naš notranji maj, naš življenjski maj!

VIDA TOM:

VEČER

Tiho se v mrak je pogreznil dan...

Zarja je nad gorami vzplamtela,

živo, preživo zardela —

Tiho, pretiho

veter je dahnil v ravan.

Temne sence planile so mimo koč...

Rože rdeče so zadrhteale,

pesmi vesele so onemele —

Tiho, pretiho

prišla je skrivnostna noč.

VELESOVSKA MARIJA

Iz hrasta je zrasla velesovska Marija v lepem hrastovem gozdičku med Hribom in Oblo gorico, prav tam pod Gradom. Prav za prav je zrasla v hrastu. Pa grajski hlapci so hrast posekali in Marijo s sekiro pri tem na čelo ranili. Pa je niso namenoma, saj je niti videli niso. A obšla jih je taka groza, da so popustili hrast in voz in sekire in šli.

Psiček župnika od Svete Marjete, ki hudiča v verige je ujela, je vlekel svojega gospodarja za suknjo k tistemu hrastu. Župnik je videl voz, videl sekire, videl posekani hrast. In na štoru je zagledal Marijo z Jezusčkom. Iz rane na glavi pa sveti Devici tekla je kri. Kar s svojo suknjo župnik Mariji obrisal je kri in pokleknil nato in odpuščanja jo prosil. Z dlanmi si zakril je obraz in molil. Pa premagala radovednost ga je, skoz prste Marijo je gledal in videl njeno lepoto:

Hrast poganja ji prestol, v naročje se Sin ji privija, dolgi lasje ji obkrožajo glavo in v ušesih uhanje ima in rožni venec v roki. Njen obraz pa je lep, da ti jemlje vid. Še lepša je njenega Sina obličje.

Župnik je vstal. In je dvignil Marijo z Jezusčkom. V svoj plašč ju zavil je in s sabo na Trato k Sveti Marjeti ju vzel. In v cerkvi svete Marjete, ki hudiča v verige je ujela, postavil je kip na oltar svete Ane, ki na podobi nad oltarno predelo Marijo brati uči. In poklonila Mariji z Jezusčkom se njena mati je, sveta Ana. In se je poklonila z velikega oltarja Mariji z Jezusčkom sveta Marjeta, ki hudiča v verige je ujela, in vsi angelci z njo in vse device in vsi svetniki in sam Bog Oče z vrha oltarja. In se je poklonil s stranskega oltarja Mariji z Jezusom sveti Anton, ki so hudiči v puščavi ga skušali, pa je vse razgual; in so se poklonili z njim sveta Jedert in sveta Barbara pa sveti Florijan in sam Bog Oče nebeški ve, kateri svetniki še. In se je poklonil Mariji z Jezusčkom brat svete Marjete, sveti Jurij, ki na konju jaše in s sulico hudiča prebada.

Zvečer je bilo in šel je župnik spat. In zjutraj je vstal in je v cerkev prišel, da bi mašo imel. Marije z Jezusčkom na oltarju svete Ane, njene matere, pa ni bilo. In sveta Ana, ki na podobi nad oltarno predelo Marijo brati uči, je žalostna bila.

In so iskali Marijo z Jezusčkom ves dan. Vso cerkev so preiskali, po vsem župnišču premetali, po sosednjih cerkvah povprašali — Marije z Jezusčkom pa nikjer. Že zvečer pa je župnik šel v hrastov gozdiček med Hribom in Oblo gorico in prav tam pod Gradom je na štoru Marijo z Jezusčkom dobil. Župnik je dvignil Marijo z Jezusčkom in jo v svoj plašč zavil ter ju spet s sabo k Sveti Marjeti na Trato vzel. Pa ju ni v cerkvi postavil, ne, s sabo v župnišče ju je vzel, v skrinjo ju del. In je skrinjo dvakrat zaklenil. In je zaklenil vrata in zapahnil vhod.

Zvečer je bilo in šel je župnik spat. In zjutraj je vstal in v cerkev prišel in mašo imel. Po maši pa je k Mariji z Jezusčkom gledat šel. In

je odpahnil vhod in vrata odklenil in dvakrat ključ v skrinji obrnil in dvignil pokrov — Marije z Jezusčkom pa nikjer.

In niso iskali Marije z Jezusčkom, niso cerkve preiskali, nič v župnišču premetali in po sosednjih cerkvah spraševali, le župnik je v hrastov gozdiček med Hribom in Oblo gorico šel in prav tam pod Gradom Marijo z Jezusčkom na štoru dobil. Pokleknil je in odpuščanja ju prosil. Z dlanmi si zakril je obraz in molil.

„Kaj boš, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod? Dež bo šel in boš mokra ti in tvoj ljubi Sin. In tema bo ponoči in živali bodo tulile v gozdu in strah bo tebe in tvojega ljubega Sina. Pa hudobni ljudje bodo hodili le-tod in kaj zlega naredili tebi in tvojemu ljubemu Sinu. Kaj boš, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod?“

Takole je rekel in spet Marijo z Jezusčkom dvignil in ju v svoj plašč zabil pa ju s sabo na Trato k Sveti Marjeti vzel. In ju ni v cerkvi postavil, ne, s sabo v župnišče ju je vzel, v skrinjico ju del. In je skrinjo dvakrat zaklenil, dva moža k njej postavil. Zaklenil je vrata in dva moža prednje postavil. Zapahnil je vhod in še prej dva moža tja postavil.

Zvečer je bilo in šel je župnik spat. In zjutraj je vstal in v cerkev prišel in mašo imel. Po maši pa je k Mariji z Jezusčkom gledat šel. Odpahnil je vhod in vprašal moža, ali sta kaj videla ali slišala. Nič nista videla, nič slišala. In je vprašal moža pred vrati, ali sta kaj videla ali slišala. Nič nista videla, nič slišala. In je vrata odklenil in moža v sobi vprašal, ali sta kaj videla ali slišala. Nič nista videla, nič slišala. In je dvakrat skrinjo odklenil in dvignil pokrov in v skrinjici ključ trikrat obrnil in dvignil pokrov — Marije z Jezusčkom pa nikjer.

In niso iskali Marije z Jezusčkom, niso cerkve preiskali, nič v župnišču niso premetali in po sosednjih cerkvah spraševali, le župnik in z njim možje so v hrastov gozdiček med Hribom in Oblo gorico šli in prav tam pod gradom Marijo z Jezusčkom na štoru našli. Pokleknil so in odpuščanja ju prosili. Z dlanmi si zakril je župnik obraz in je molil. — Pa premagala radovednost ga je, skoz prste Marijo je gledal in videl njeno lepoto:

Hrast poganja ji prestol, v naročje se Sin je privija, dolgi lasje ji obkrožajo glavo in v ušesih uhanje ima in rožni venec v roki. Njen obraz pa je lep, da jemlje ti vid. Še lepše je njenega Sina obličje. A Marija na čelu ima brazgotino... — — —

„Kaj boš, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod? Dež bo šel in boš mokra ti in tvoj ljubi Sin! Zima bo in sneg bo padal in brila bo burja in bo zeblo tebe in tvojega ljubega Sina in bosta zmrznila ti in tvoj ljubi Sin! Kaj boš, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod?“

In je odkimala Marija in je odkimal Jezusček:

„Kaj bom, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod? Dež bo šel in bom mokra jaz in moj ljubi Sin? Zima bo in sneg bo padal in brila bo burja in bo zeblo mene in mojega ljubega Sina in bova zmrznila jaz in moj ljubi Sin? Kaj bom, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod? Cerkev mi postavite le-tod! Dež bo šel in bova pod streho jaz in moj ljubi Sin! Zima bo in sneg bo padal in brila bo burja in bova

na toplem jaz in moj ljubi Sin in bova v zavetju jaz in moj ljubi Sin! To bom, roženvenska Marija z Jezusčkom, le-tod!"

In vstal je župnik in so vstali možje. In so hraste podrli pa kapelo napravili. In pozneje so leseno cerkev postavili. In bele nune so prišle. In so Turki prišli in so cerkev in klošter požgali, Marije z Jezusčkom pa niso dobili. In so vstali možje in nabrali darov in sezidali cerkev, da večje ni imela dežela, in jo okrasili, da lepše ni imela dežela. In Mariji z Jezusčkom so zlati kroni dali, ju v svilo ovili in ju v veliki oltar postavili pod podobo, ki na njej Devici Gabrijel Sina oznanja in jo je mož iz Kremša naslikal. In v zvonik so obesili zvon, ki vanj, ko so ga vlivali, neznana je žena stresla pehar cekinov in ki tako lepo brni in doni in zvoni, da bolj zvočnega nima dežela.

In ta cerkev, o še zdaj je najlepša med vsemi v naši deželi, čeprav največja ni več. In tam daleč, pravijo, imajo zvon, ki prav tako lepo brni in doni in zvoni...

Marija je ščitila svoje ljudi in jih ščiti. V sosednjih farah je večkrat toča pobila, povodenj grozila in suša pretila. V Velesovem pa ob hudi uri nič ne zvoni, saj Marija z Jezusčkom bedi in ščiti pred hudo uro in tudi pred sušo svoje ljudi. In mi jo radi imejmo in ji bodimo zvesti, Mariji velesovski z Jezusčkom.

*

Končala je stara ženica. Kako so se ji svetile oči! In potem je zdravamarijo molila velesovski Mariji z Jezusčkom, roženvenski Kraljici Predkloštrom na čast.

In nato ji je postalo oko spet brezizrazno, mrtvó...

IVAN ČAMPA:

KADAR SRCE ZACVETE...

10.

Vsaka stvar ima svoj konec in vse je kazalo, da ga bo imelo tudi Lenčkino trpljenje. Saj je kljub temu, da se ji je zdelo samotarjenje brez Vaneta tako dolgočasno, čas brzel dalje. Često si je dejala, ko je premišljala dogodke zadnjih let: „Kako hitro je prišlo! Nikdar bi človek ne mislil, da je Vane že v osmi šoli. Zmeraj so mu polena metali pod noge, nekoliko je bil morda sam kriv tega, na vse zadnje se bo pa vendarle prerinil do poštenega kruha.“

Že naprej je gledala, kako se bo osamosvojil. Če je natanko premislila, je vedela, da ji bo hudo, ko mu ne bo mogla več pomagati in ga hraniti s svojimi žulji. Skoraj stráhoma je mislila na tisti čas, ko se bo morda poročil.

„Tedad ne bo nič več moj. Prepustiti ga bom morala drugi.“

Toda ko je pomislila, da bo pri tem srečen, ji je v hipu vtonila vsaka taka misel v najgloblji kotiček srca.

Pogosteje kot kdaj prej je molila zanj, kajti vedela je, da je zdaj najbolj potreben molitve, da bi si po maturi izbral pravičen poklic, v katerem bo zadovoljen vse življenje.

Ni vedela zakaj se bo odločil, in tudi spraševati ga ni hotela. Gojila je sicer tam neke v srcu skrito željo, a pri izbiri poklica ni marala biti prav nič deležna. „To ni več v moji moči,“ si je mislila. „Kakor si bo postlal, tako bo ležal. Sicer je pa še daleč do tedaj in vse je še v božjih rokah.“

Prav letos, ko se je bila spoznala pri nekem društvenem shodu z Mejačevo deklo, ki je vedela, kako je Nives nekoč zavrnila Vaneta, je izvedela Lenčka tudi za vzrok Vanetove žalosti v tistih in poznejših dneh.

„Res, po čudnih potih ga je vodil Bog! Morda je bila to velika preizkušnja, ki jo pošlje nebo vsakemu človeku enkrat v življenju. Lahko da je bil s tem doživetjem obvarovan velikih zablod.“

Tako je dejala Lenčka, in ona druga, s katero sta pozneje postali veliki prijateljci, ji je pritrdila. Ne eni ne drugi se niti sanjalo ni, da je moral Vane prestati radi tistega marsikatero bolelost in da je bil prav radi tega doživljaja zajadral v popolnoma druge vode, v katerih bi bil utonil, da ga ni rešila sama Previdnost božja.

„Veste, gospodična“, je nadaljevala Mejačeva služkinja, „vaš fant mi je ugajal od prvega hipa, ko sem ga spoznala. Lahko ste ponosni nanj!“

Lenčka je bila vsa iz sebe, ko je vendar slišala iz nekih ust pohvalo o svojem fantu. Hvaležna je bila tovarišici za te besede in dejala ji je:

„Morda bi bilo kako drugače, če ne bi bil vedno živ in v takem pomanjkanju. Saj je bil zmerom navezan le na moje zaslužke. Kako je s temi v današnjih dneh, pa sami dobro veste, ker tudi služite.“

S tem se ni hotela pohvaliti, da je ona vzdrževala Vaneta, temveč samo povedati, koliko je moral prestati.

„Pa le verjemite, gospodična,“ je spet nadaljevala Mejačeva, „da bo mogel le tak iti srečen skozi življenje, ki se je že mlad učil živeti. Ko gledam te ljudi, ki služim pri njih, jih nekaterikrat pomilujem. Le kaj bodo počeli, ko bodo navezani sami nase, ko je zdaj za vsako reč samo „mama!“ pa „mama!“

„Tisto je pa tudi res,“ je pritrdila Lenčka. „Zato mi pa tudi ni hudo za nobeno stvar, ki sem mu jo kdaj dala.“

„E, nič ne marajte za tisto! Vse vam bo povrnil, kadar bo kaj, saj je dobrega srca.“

„Ne verjamem, če bo kdaj. Bom kar zadovoljna, če bo sam sebe lahko preživel v teh časih.“

„I, kaj pa bo hotel? Kaj boste pa vi počeli na starost?“ je rekla Mejačeva.

„Dokler bom mogla, bom še služila, da si bom kaj prihranila in da ne bom drugim delala nadlege. Če bo mogoče, bom dala doma popraviti hišo in si bom v podstrešju uredila sobico, kjer bom lepo v miru živela. Tako mislim zdaj, a Bog vedi, kaj še bo; še vse se lahko spremeni.“

Tako je razlagala Lenčka in tovarišica jo je občudovala.

Vane pa je životaril v malem mestecu. Spet je redno hodil v šolo, a ni več stanoval v kolegiju. Teta ni zmogla zmagovati ogromnih stroškov, on pa ni mogel prenašati oskrbnika, s katerim sta si bila vedno v laseh glede denarja. Zato je zapustil zavod kljub temu, da so ga ostali predstojniki imeli radi in so mu vedno prigovarjali, naj ostane.

Pa ni hotel. V mestu si je bil poiskal stanovanje po mnogo nižji ceni. Skoraj vsak dan je hodil h katehetu, ki se mu je bil silno priljubil. Bil je eden njegovih najboljših. Tudi h kongregaciji je pristopil in pokazal veliko zanimanja. Pomagal je katehetu pri predavanjih in kjerkoli je mogel. Na vsak način se mu je hotel izkazati hvaležnega.

Za veliko noč je šel najprej k teti in šele potem domov. To je bila zadnja vožnja na počitnice: še nekaj mesecev in postal bo mož.

Silno dobre volje je bil tisti dan. Sploh ga je bila letos minila ona temačnost, ki ga je nekaj tlačila, in spet je bil poln veselja in vdanosti. Teta se ga je silno razveselila: rada je videla takšnega in srečna je bila, da se je tudi sicer popravil.

„Tako krepak in rejen si videti, kot da ne bi prav nič delal. Ni podobe, da bi te matura kaj skrbela,“ mu je dejala v šali.

„Pa se dela na vso moč!“ ji je nekam samozavestno odgovoril.

„In močan si postal,“ ga je občudovala.

„Morda mi bo še kdaj prav prišlo.“

„Saj se po maturi menda vendar ne misliš pretepati?“ ga je začudeno pogledala: včasih so bili njegovi odgovori tako zagonečni, da sama ni vedela, kako bi si jih razlagala.

Najbolj pa se mu je začudila, ko ji je povedal, da gre voščit praznike tudi Mejačevim.

„Kaj te še ni minilo?“

„Kaj me je pa že kdaj imelo?“ jo je začuden pogledal.

Lenčka se je zavedela, da je povedala preveč. Ne sme vedeti, da ji je kaj znano o tem, kar ji je pripovedovala Mejačeva, zato je tiho dejala:

„Sem mislila, da si že pozabil nanje, ko že tako dolgo nisi bil pri njih.“

„Stara ljubezen ne zarjavi!“ ji je pomežiknil.

„A!“

Res, pri Mejačevih ga že dobri dve leti ni bilo, tako da so izgubili vsako sled za njim. Pa je gospa nekaterikrat skrbela zanj. Tudi Nives ni bilo vseeno in je posebno v zadnjem času spraševala Viljema, če kaj vé, kje je Vane in kaj je z njim.

Toda Viljem ji je trdo odgovarjal. Zdaj si je bil že popolnoma na jasnem, zakaj je Vane nekoč kar na lepem prenehal z obiski.

„Ko bi bila ti lepše ravnala z njim,“ je očital sestri, „bi bilo morda popolnoma drugače, kot je. Bogve, kaj je z revežem. Če je zašel na slaba pota, vedi, da je radi tebe in da se ti bo nekoč vračalo.“

Tega ji pa tudi ni mogel nikoli pozabiti, da mu je iztrgala najboljšega prijatelja. In Nives niso malo zadele bratove besede.

Vane pa nikoli ni bil docela pozabil Mejačevih. Posebno v zadnjem času se jih je vedno pogostejše spominjal in tisti dan ga je gnalo z nepremagljivo silo. Ni se mogel ustavljati in moral je iti gledat, kako se imajo, posebno Viljem in Nives, kateri je bil že zdavnaj vse odpustil.

Iznenadenje je bilo veliko, snidenje pristrčno, čeprav ga skoraj spoznali niso več.

„Kje si se pa ti vzela, Vane?“ je dejala gospa. „Menda vendar ne bo treba dajati za maše? Tako se mi zdi, kot da bi od mrtvih vstal, ko te spet vidim.“

V pristrčnem pogovarjanju so ostali vse popoldne. Vendar so se vsi izogibali besed, ki bi se bile nanašale na prejšnje čase. Zdelo se je, kot da bi se pri tej stvari drug drugega bali. Samo nekaj je skrbelo Viljema.

„Vane, ali hodiš kaj v cerkev in k obhajilu?“ ga je boječe vprašal.

„Da, vsako nedeljo. In če bi bil tako delal že pred tremi leti, bi mi bilo marsikaj prihranjenega,“ je odkrito povedal Vane.

Viljem je bil videti ves srečen radi tega odgovora, Nives pa je komaj opazno zadržala. —

Ob slovesu je Viljem ponovno prosil tovariša, da spet pride čimprej.

„Med počitnicami v Bohinj, če me boš povabil, prej ne.“

Viljem je obljubil in poslovlili so se.

Nives je šla odpirat. Spremila je Vaneta prav do pritličja. Ozrla se je okrog, če ni morda koga v bližini, potem pa proseče dejala:

„Vane! Trenutek še postojte!“

„Kaj pa želite, gospodična Nives?“ jo je vprašal in čudna čustva so ga obhajala. Stala je pred njim kot takrat na Hildinem večeru. Dolgo se je obotavljala, potem pa je le začela lomiti iz sebe:

„Oprostite mi, če morete, da sem nekoč tako grdo naredila z vami! Tako hudo mi je in že nekaterikrat sem se kesala.“ Imela je solzne oči.

Vane ni vedel, kaj bi. Nekaj časa je stal nem poleg nje, potem pa jo je prijel za roko.

„Nives!“ ji je toplo dejal. „Naj vam ne bo hudo za najmanjšo besedico! Nimam vam kaj odpustiti, kajti več nismo otroci, tisto pa so bile otročarije, na katere gledam jaz in vi danes s popolnoma drugačnimi očmi kot tedaj. Sicer se vam pa moram samo zahvaliti za tisto, kajti obogatili ste me.“

In stisnil ji je roko ter brez pozdrava odšel, da je Nives presenečena premišljala njegove besede; gledala je za njim, ki je hitro odhajal po dolgi veži, in če je prav videla, si je šel z roko preko oči...

Tudi ona je začutila, da ji nekaj mokrega polzi po licih...

Še nikoli v življenju niso Vanetu tako hitro minile počitnice. Vsaj še nekaj časa bi bil rad ostal doma, a ni smel.

Zadnji dan je obšel ves rodni okraj. Še nikoli mu ni bil tako ljub kakor danes, ko ga je gledal v pomladnem razcvetenju. Ljubil ga je z vsem srcem in če je nekoč brez vseh čustev odhajal iz njega, se danes kar nagledati ni mogel njegove lepote. Tako se mu je zdelo, kot da poslednjič zre nanj kot dijak.

Še teže kot od domačega kraja pa se je zadnjič poslovil od tete, ki se ji kar ni mogel dovolj zahvaliti za vse, kar mu je dobrega storila. Ob odhodu ji je hotel povedati nekaj, kar je letos že skozi nosil v srcu in česar bi se teta zelo razveselila, a premagal se je, kajti na koncu velikih počitnic ji je hotel napraviti presenečenje...

JOŽE ŠKRINJAR:

RUDAR PESTUJE...

Hoj — hoj,
fantič, zapoj!
Pesem veselo,
fantič, zapoj!

Očka še danes
pri tebi sedi,
jutri lahko pa
že v grobu leži.

V krsto mu bodo
zabili telo,
odnesli za vedno
ga v jamo temno.

Zato mi zdaj pesem
veselo zapoj,
da žalost pozabim,
fantič, zapoj!

SPOMINI

Bilo je zadnje popoldne mojih počitnic. Na Breznici smo za slovo tarokirali, radovljiški dekan, domači župnik in jaz. Aljaž je pa komaril. Napovedal sem pravkar ultimo, ko stopi stara Marjana v obednico in mi pove, da bi rad neki študent z menoj govoril.

„Na, Jaka,“ pravim Aljažu, „pa zame igray. Samo glej, da mi pagata ne zapraviš!“

V veži me je čakal Ivan Ferenčak.

„Prosim, gospod katehet, rad bi z vami nekaj govoril.“

„Kar sem v hišerno stopiva. Kaj pa imate tako važnega?“

„Zadnjič... v sredo ste naju videli s konteso...“

„Da, videl. Ona je sedela, vi ste pa pred njo klečali.“

„Da, kontesa Lucija je moja boginja. Jaz jo obožavam.“

„Če ste mi prišli samo to praviti, bi si bili lahko pot iz Poljč prihranili.“

„Prosim, oprostite, gospod katehet, jaz imam veliko prošnjo.“

„In kakšno?“

„Jaz ljubim konteso Lucijo in...“

„In ste tudi nji obljubili zakon, kakor Mileni? Potem pa morate prestopiti v mohamedansko vero.“

„Ne, jaz do Milene ne čutim nič več. Ta ljubezen je ugasnila kakor sveča, ki dogori.“

„Je bila že prekratka,“ sem se skušal šaliti, da bi potlačil jezo, ki se me je hotela polastiti.

„Sploh sem pa šele sedaj spoznal, kaj je ljubezen, odkar sem videl konteso Lucijo,“ je nadaljeval Ferenčak z nepotrebnim in smešnim vzhičenjem. „Že vonj njenih črnih las, dih njenih kot črešnje rdečih ustnic, blesek njenih krasnih oči...“

„Gospod, sedaj imam pa že zadosti. Če nimate drugega na srcu kakor to, potem ste opravili. Jaz nimam časa, da bi take neumnosti poslušal.“

„Prosim, gospod katehet, samo še en trenutek. Kakor vam je znano, sem obljubil Mileni, da se bom z njo poročil. Sedaj seveda, ko je plamen te ljubezni v mojem srcu ugasnil, ne morem obljube spolniti. Zato vas prosim, povejte Mileni, da je več ne ljubim in prosim, naj mi vrne moja pisma in dano besedo. Prepričan sem, da bo to zanjo vsekako porazno vest še najlaže prejela od vas, ki uživate pri nji veliko zaupanje.“

„Gospod Ferenčak, v to se jaz ne spuščam. Sama sta ljubezen začela, jo pa še sama končajta. Če me pa pride Milena spraševati, kaj naj stori, ji bom svetoval, da vam z obratno pošto oboje vrne, pisma in besedo, da se ne premislite. Čim prej se znebi takega veternjaka, kakor ste vi, tem bolje zanjo.“

„Gospod katehet, vi ste žalili mojo akademsko čast!“

„Ne govorite nesmiselno! Kako morem kaj takega žaliti, kar ne obstoji?“

„Gospod katehet! Jaz...“

„Ne razburjajte se, gospod Ferencak, nimate za to povoda. Če bi imeli kaj akademске časti, bi držali dano besedo. Kar se pa tiče Lucije, bo prišel čas, ko se boste prijeli za ušesa ter spoznali, da ste bili milijonski osel, da ste se zagledali v to tržaško konteso, ki se z vami le igra. Pregovor pravi, da vrag žre v sili tudi muhe. To pomeni v vašem slučaju, da poskuša kontesa svojo moč v sili tudi nad domačim učiteljem, ker ni drugih. Ako hočete zadnji ostanek pameti, seveda, če jo je še res kaj ostalo, porabiti, si recite „in fuga salus“,¹ in bežite iz Poljč, iz bližine te črnooke sirene. Pa saj vem, da ne boste tega storili. Ste se že preveč zamotali v njene mreže. Zato boste rajši počakali, da pride stari Alfieri na sled vaši ljubezni ter vas vrže iz hiše.“

„Gospod katehet, tega si jaz ne pustim...“

„Pustite me, bom kmalu končal. Torej, kar sami sporočite Mileni, da je vaša „sveča ugasnila“, jaz ji bom pa svetoval, kakor sem obljubil, seveda, če me bo prišla kaj vprašat. Tako, sedaj pa lahko greste. Moram nazaj v obednico, kjer me gospodje čakajo.“

Aljaž mi je res napravil pagata.

„Kdo pa tudi napove ultimo z desetimi taroki?“ se je opravičeval ter skušal name prevaliti krivdo.

„Jaz že,“ sem mu odvrnil, „če trije leže in imam dolgo barvo.“

Tisto popoldne sem še večkrat izgubil igro. Skrbelo me je, kako bo sprejela Milena vest, da se ji je Ivan izneveril. Dekan, ki je največ dobil, mi je obljubil, da se bo pustil naslednje počitnice obrati, potem smo se pa razšli.

Takrat sem že poučeval na liceju in nisem več srečaval na Starem trgu Milene. To mi je bilo čisto prav, ker bi bilo takole na ulici težko govoriti o poljskih zadevah...

Ferencak ji je pisal šele prve dni oktobra. Še isti dan je bila s pismom pri meni. Komaj je stopila v sobo ter mi izročila pismo, se je že spustila v jok.

„Milena, lepo sedi in jokaj,“ sem ji mirno rekel, „jaz bom pa med tem bral pismo.“

V pismu ji je Ferencak na dolgo in široko razlagal, da je ne ljubi tako, kakor zasluži, da se je zmotil v svojih čustvih, vse to pa seveda silno „poetično“. Zapomnil sem si samo sklep, menda zato, ker je bil tako neumen.

„Pozabil te ne bom nikdar. V skrivnem kotičku mojega srca bo vedno brlela svetla lučca spomina na najino lepo ljubav.“

O Luciji, ki je bila upihnila „svečo“ njegove ljubezni, pa ni črhnul niti besedice.

Milena je medtem zmočila tisto krpo, ki ji pravijo deklice „robec“, in jaz sem ji dal enega izmed svojih svežih velikih.

„Tako, Milena, sedaj pa toči v tega solze, jaz ti bom pa povedal, zakaj te Ivan ne more „tako ljubiti, kakor zaslužiš“. Mislim, da se bodo potem solze žalosti spremenile v solze svete jeze ter usehnile, še preden bo tudi moj robec premočen.“

¹) V begu rešitev.

Pa sem se zmotil. Milena je potem, ko sem končal svojo povest o Ivanu in Luciji, še bolj jokala.

„Prosim, svetujte mi, kaj naj storim, kaj naj storim,“ je zdihovala med solzami.

„Tole,“ sem rekel odločno. „Najprej si obriši solze, potem bova pa pisala.“

Pripravil sem tintnik, pero in papir, toda solze so še vedno tekle. „Prav, če nočeš tu pisati, pa piši doma. Ker imaš dobro glavo, si boš lahko zapomnila. Piši mu pa takole: „Primerno spoštovani gospod! Vaša in moja pisma so tam, kamor spadajo, v štedilniku. Kar se tiče Vaše besede, jo vam z največjim veseljem vrnem. Seveda, spomina na Vas pa ne bom mogla tako hitro izbrisati, ker velike neumnosti, ki jih v življenju zagrešimo, ne zapadejo tako hitro pozabljenju, kakor bi mi želeli. Prosim še, da izročite kontesi Luciji izraze moje iskrene hvaležnosti, ker ...“

„Jaz mu ne morem tega pisati,“ me je prekinila in začela še bolj jokati.

„Kaj, tega ne moreš pisati?“

„Prav, pa teci gori v Poljče, izpraskaj tisti kontesi oči, privleci nezvestega fanta domov ter ga vtakni pod steklen zvonec, da ti ga katera zopet ne ukrade.“

„Najrajši bi umrla.“

„A tako? Potem pa kar skoči skozi okno ali v vodo, ali pa pij lizol, s katerim zdravijo brezverne zaljubljene norše svoje srčne bolezni. Ali te ni sram, Milena, da se take znebiš? Poglej, mlada si, krepka, zdrava, nadarjena, doma te z ljubeznijo kar razvajajo, vse življenje je pred teboj, pa želiš umreti, ker te je fant pustil? Kaj ti je ta neumna ljubezen res ob vso pamet spravila? Ali je vreden ta veternejak, ki ti je zavoljo dveh črnih oči odpovedal ljubezen, kakor se odpove inštrukcija, le ene same solze? Ali ni bolje, da se je to zgodilo pred poroko kakor po poroki? Najrajši bi umrla! Ali se ne bojiš Boga, da bi ti morebiti to neumno željo izpolnil? Res, dobro sem te učil, da si sedaj želiš smrt, ker te je ta falot pustil, namesto da bi Boga na kolnih zahvalila, da si se ga rešila.“

Tako nekako sem ji „levite bral“, dokazoval, prepričeval, jo tolažil, pa vse skupaj ni nič pomagalo. Ko je bil tudi moj robec ves s solzami prepojen, je vstala in šla.

Skoraj dva meseca nisem potem o nji nič slišal. Nekega dne v decembru je pa prišla njena mati k meni ter me prosila, naj jo pridem obiskat.

„Zbolela je na pljučih in zdravnik pravi, da je nevarno za jetiko.“

„Ni mogoče, saj je bila vendar vedno tako zdrava in krepka.“

„Takrat, ko je bila pri vas, se je hudo prehladila. Namesto da bi bila prišla naravnost domov, je šla v Tivoli. Tam jo je dobil dež in jo premočil. Ko bi se bila doma hitro preoblekla, bi ne bilo nič hudega, tako je pa pustila, da se ji je obleka na telesu posušila. Pa tudi sedaj nič ne pazi nase, kakor bi hotela umreti. Včeraj mi je rekla, naj vas

prosim, da bi jo obiskali. Boji se pa, da ste še nanjo hudi in da ne boste hoteli priti.“

Šel sem takoj naslednji dan tja. Ko sem stopil v sobo, je sedela v naslonjaču in gledala skozi okno v prvi sneg, ki je padal v gostih kosmičih. Razveselila se me je ter se mi nasmehnila. Toda to ni bil več tisti smehljaj, s katerim me je navadno pozdravila, kadar sva se srečala. Bil je tako žalosten, da se mi je v srce zasmilila. Odkar sem jo zadnjikrat videl, se je silno spremenila. Bila je skoraj le še senca prejšnje Milene.

„Mislila sem, da ne boste hoteli priti“, je rekla, ko mi je podala roko. „Sedaj pa vidim, da niste več name hudi.“

Dokler je bila njena mati v sobi, smo se pogovarjali o navadnih stvareh. Ko je pa odšla v kuhinjo, se je Milena sklonila k meni ter rekla: „Gospod katehet, jaz bom umrla, in je čisto prav tako, ker od življenja itak nimam nič več pričakovati.“

„Milena, ne govori tako!“

„Prosim, gospod katehet, ne jezite se name! Zadnjič, ko sem bila pri vas, sem se res neumno obnašala. Danes pa govorim trezno in premišljeno. Če je božja volja, da ozdravim, mi je prav. Toda jaz čutim, da ne bom več dolgo živela. Smrti se ne bojim. Vest mi ničesar ne očita in prepričana sem, da na ljubezni med Ivanom in menoj ni bilo nič pregrešnega. Da bo pa ta ljubezen moja smrt, nisem sama kriva. Saj bi ga rada pozabila, pa ga ne morem. Priznam pa, da sem napak ravnala, ker vas nisem ubogala, ko ste mi po tistem sestanku na Gradu rekli, naj ga pustim. Zato sedaj delam pokoro. Hudo mi je zaradi mame, ki me bo silno pogrešala. Sicer je tudi ona nekoliko kriva. Jaz bi bila takrat Ivana gotovo pustila, če bi mi bila tudi ona tako prigovarjala, kakor ste mi vi. Pa mi je celo... Toda, mame ne smem tožiti, kajne? Hotela mi je pač dobro, seveda po svoje.“

Pozneje sem jo še večkrat obiskal. Dejala je, da se večkrat zamisli v tista srečna leta, ki jih je preživela v šoli. Pogovarjala sva se o njenih součenkah, o učiteljicah, in zanimala se je tudi, kako se počutim na liceju. Ferenčaka pa ni nikdar več omenila.

Po veliki noči je šlo z njo hitro navzdol.

„Gospod katehet,“ mi je rekla pri neki priliki, ko sem prišel k nji, „mislim, da me ne boste več dolgo obiskovali. Vendar bi pa rada še majnik dočakala, ko je že dosti cvetic. Mamo sem prosila, naj mi da same bele...“

Ta želja se ji je izpolnila. Neke lepe majnikove noči je nena-doma izdihnila.

Obiskal sem jo še, ko je ležala na mrtvaškem odru v beli obleki, vsa posuta z belim cvetjem, sama zamorjen cvet...

Poleti so Alfierijski zopet kakor navadno prišli v Poljče. Guver-nanta je bila še ista, domači učitelj pa drug. Tudi Lucije ni bilo. Šla je s svojim možem baronom Dalatierijem v Švico na ženito-vanjsko potovanje.

Vojaški superior Jaklič, ki me je pri neki priliki predstavil Alfieričevim (ostalo je pri „predstavi“), mi je na Breznici pravil, kako je skušal Ferenčak svoje „pravice“ pri Luciji ščititi.

Vest o njeni zaroki z baronom je prišla tudi v dunajske liste. Ko je Ferenčak bral to novico, se je peljal takoj v Trst. Kot bivši domači učitelj je lahko dobil dostop do Lucije. Kako se je z njo pomenil, o tem ni vedel gospod superior nič povedati, pač pa, da mu je grofov sluga pomagal do hišnih vrat in celo na cesto.

Ferenčak je smatral to „pomoč“ za kruto žaljenje akademske časti, katere pa ni mogel oprati v krvi, ker ni bil sluga po menzurnih predpisih zmožen zadoščenja.

Ferenčak je nato šel k Dalatieriju ter ga poklical na odgovor, ker mu je Lucijo prevzel. Baron je pa njegovo akademsko čast tako vpošteval, da ga je lastnoročno ven vrgel.

Ker je bil Dalatieri mož širokega obzorja, niso imele te Ferenčakove „avanture“ za Lucijo nikakih neprijetnih posledic. Slednjič pa, moj Bog, kaj je pač na tem hudega, če si kontesa pusti v pomanjkanju plemenitih kavalirjev dvoriti od domačega učitelja?

O Ferenčaku sem pozneje zvedel, da se je vdal pijači in postal zapita „stara bajta“. Sedaj je pa po lastni sodbi „baraba“...

MILAN MAŽETOV:

LOČITEV

In zdaj sem daleč in sem sam,
med nama širno je morje,
viharna je njegova plan.

Stojim na bregu in roke,
iztegnjene kot v blagoslov,
od hrepenja mi drhte.

Tolažbe čakam iz daljav...
tedaj začuti mi srce
tvoj tihi in ljubeč pozdrav...

VIDA TOM:

V MESEČINI

V moji izbi je čuden mir...
Le mesečina na zavesah trepeče,
svetle sence drhté koprneče —
Zunaj prhuta netopir.

Na mizi rdeče ciklame drhte
in kadar se trudno sklonim do njih,
začutim topel, poletni dih
in kakor kaplje krvi se mi zde.

Svetle sence preko sten beže...
Moje misli trudne blodijo,
po skritih, svetlih poteh hodijo,
v dalje neznane hite.

NASLOV ROMANA

O romanu danes mnogo govorimo in pišemo. Vendar se le malokdaj spomnimo na tako malenkostne, pa vendar zanimive stvari, kot je naslov. Če premislimo, da je naslov dela za ustvarjalca na vse zadnje prav težka stvar, in če upoštevamo še to, da naslov prav za prav knjigo proda, moramo uvideti, da razmotrivanje take „malenkosti“ ni brez koristi.

Pa pojdemo k stvari! Najprej nekaj splošnega. Naslova v navadnem govoru ne rabimo in nam je čisto odveč. Tudi ded, ki nam je pravljice pravil, nam ni prej povedal naslova. Morebiti je samo to dejal, da bo govoril o jari kači ali o ukleti kraljčini. Iz te najprimitivnejše oblike naslova, ki v dveh, treh besedah skuša podati okoliščine, glavno osebo in že obenem nekoliko zgodbe, lahko sklepamo na namen naslova.

Prvi njegov namen je, da nas z nekaj jasnimi besedami vpelje v svet, med katerim bomo pri branju živeli. V kratki obliki morajo biti združene vse značilnosti pripovedi. Postranski pa so nameni, ki so se v teku časa vrinili na mesto onega prvega, in po katerih lahko spoznamo vsakokratni okus dobe. Taki nameni so: že vnaprej bralca poučiti, mu dati moralni nauk; zaviti naslovne besede v skrivnost, ki človeka sili k branju; poudariti, koliko dela je imel pisatelj pri ustvarjanju; pokazati za katero osebo se je avtor skril...

Načini, kako so pisatelji skušali bralca uvesti v temo knjige, so bili kaj različni. Ta je postavil v naslov samo glavne osebe (David Copperfield), oni je skušal boj med dvema silama nakazati, da je postavil v naslov imeni dveh nasprotnih si oseb (Jese in Marija), tretji spet je napisal na naslovno stran ime z značilnim pridevkom (Lepa Blanka), drugi pa so ljubili pregovore, besede, ki označujejo družabni milje, letnice, imena znanih krajev (Kleider machen Leute, Križarji, Leťo strahote, Novo mesto).

Pustil bom teorijo, ker bi bila predolgočasna; rajši bom tukaj spregovoril o zgodovini naslova. O zgodovini govoriti je prijetneje in človeški naravi bliže.

Naslov se je razvijal vzporedno s književnostjo. V starem veku so nanj kaj malo dali. Tudi v začetku tiska ni imel skoraj nobenega pomena. Šele počasi so začeli paziti nanj kot oznako knjige in tudi kot reklamno sredstvo.

Od tedaj pa je šlo v ravno nasprotni smeri kot doslej. Naslovi so rasli v neizmerno dolgot in obširnost, nasprotno prejšnji pomanjkljivosti in kratkobesednosti. Moda dolgega naslova se je hitro širila: razcvela se je predvsem v 17. in 18. stoletju. Naj za zgled dolgega naslova zapišem knjigo Daniela Gasperja Lohensteina (1635—1683): Daniel Gaspers von Lohenstein grossmütiger Feldherr Arminius oder Hermann, als ein tapferer Beschirmer der deutschen Freiheit nebst seiner durchlauchtigen Thusnelda, in einer sinnreichen Staats-, Liebes- und Heldengeschichte, dem Vaterlande zu Liebe, dem

deutschen Adel aber zu Ehren und rühmlicher Nachfolge, in zwei Teilen vorgestellt und mit annehmlichen Kupfern geziert.

Avtorji so v naslov skušali spraviti vse mogoče in nemogoče postranske stvari. Tako so v tej dobi opozarjali bralca na mikavnost devic, na viteštvo junakov, že vnaprej določevali družbo, v kateri se bo vse zgodilo, bralcu spregovarjali nekaj prijaznih besed, že vnaprej naštevati dobre lastnosti glavnih oseb, potoževali bralcu, koliko so se morali truditi pri pisanju, učeno pripominjali, katere vire so uporabljali, že vnaprej oznanjali, ali bo delo veselo, žalostno, koristno, poučno... Ko pa so se začeli ti naslovi zlorabljati, ko so bralci namesto „svetovno znanega junaka“ dobili v knjigi pokveko, je jasno, da niso mogli več zaupati vanje. Posebno naslovi knjig, ki so med ljudmi zasloveli, so bili raznolikim pismarjem pravo zatočišče.

Značilno za dobo dolgih naslovov je bilo tudi to, da so bili takrat v modi tudi zaviti psevdonimi. (Le pomislimo na našega Mencingerja, ki se je podpisoval za Sulfurija Udrihoviča, Janeza Nemcigrena...)

Vse to se nam danes zdi kaj čudno in smešno. To smešnost uporabljajo humoristi, ki na svoje knjige napišejo včasih dolge naslove z zavitimi besedami in smešnimi lastnimi imeni. Tudi psevdonimov v lepih knjigah nismo več vajeni. Avtor leposlovnega dela se podpiše z golim imenom, morebiti še z dr. (kar pa knjigi ne daje posebne mikavnosti.)

Pa vrnimo se nazaj k zgodovini! Dolgi naslovi so počasi izgubljali ugled. Nova doba se je začela kazati v Richardsonovih (1689—1761) družinskih romanih, ki so v naslovu imeli navadno samo lastno ime (Clarissa Harlowe). V naslov so prišla gola lastna imena (koliko med narodom priljubljenih imen je takrat nastalo!), morebiti še drugi del z ali (Cigler, Sreča v nesreči, ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov); drugi del je navadno vzpodbuden (Pamela or virtue rewarded).

Pisatelji so tudi ljubili imena, ki že sama po sebi povedo junakove glavne lastnosti. Kovali so jih iz pisanih besednih vrst in jih skovane postavljali na naslovno stran. (Da ne bomo segali preveč v tuje slovstvo, se spomnimo le na imena v Mencingerjevem Abadonu: Samorad Veselin, oskrbnik Plahtalič, jezikoslovec Slovogoj.) V tem času so bili v modi tudi naslovi kot „življenje in mnenje tega in tega“ (The life and opinions of Tristran Shandy).

Tudi romantika je ustvarila za svoj roman poseben naslov. Z narodnim preporodom, ko se je začela odkrivati preteklost rodovin in narodov, so prihajala v naslove častita imena iz narodove preteklosti. Pozabljeni so bili prejšnji mednarodni priimki, ki so po mili volji prehajali iz literature v literaturo.

Romantična šola je vpeljala tudi vse vrste strahotnih in skrivnostnih zgodb, ki so v naslovih dobile verno sliko. Iz tega časa imamo pošastne pripovedi, različne pekle na zemlji, vse vrste podzemeljskih krvavih pobratimij, poljube na grobovih (grobovi so bili že tako romantikom kaj dragi), potovanja skozi morje jada, krvave zločine, smrtno plese; vse v naslovu je bilo s krvjo poškopljeno, z mrtvaškimi kostmi posuto in v poltemo zavito.

Druga smer, tej nasprotna, ki je ljubila sanjavost in mehkobnost, je uvajala v naslove ženska imena z rahločutnimi pridevniki (lepa, krasna, nežna). Sploh so imele ženske v take vrste mehkobnih romanih kar največje vloge.

V splošnem je bilo v pozni romantični dobi pri naslovu manj šablonskega kot poprej. Izginili so pridevki in dostavki za bralca.

Ko so v roman začeli prihajati celi družabni sloji, razredi družbe, ko se je teža pripovedi prenesla s posameznika na celo skupino, se je v tem smislu spremenil tudi naslov. Vanj so prihajala splošna imena, splošni samostalniki ali nekaj pomenljivih znanih besed.

Če pogledamo še v zadnji čas, bomo videli, da naslov romana popolnoma izgublja šablono: z nekaj krepkimi besedami hoče povedati vse: okolje, obdobje, idejno smer. Ti naslovi so trdo realistični, brez zavijanja in skrivnosti. Naj jih nekaj navedem: *Vojna in mir*, *Idiot*, *Rim*, *Glad*, *Mati*, *Skrb*, *Golobje in jastrebi*, *Človek proti človeku*, *Težaki*).

Videli smo, kako je naslov iz kratkobesednosti zrasel v največjo šablono, ki se je omejila v družinskem, potem romantičnem romanu, dokler ni izginila v realistični dobi in je danes naslov postal bistveno zvezan s pripovedjo in dobil svoje pravo mesto.

Pregledovanje takih drobnih stvari na vse zadnje ni tako brezmiselno; saj smo ob tej priliki videli tudi razvoj različnih mišljenj, razvoj romana v kratkem, način prejšnjega in današnjega pisanja.

FRANCE ARNŠEK:

PERISTER

Od nekdanj ljubim visoke gorè in strme hribe. Med najlepše dneve v mojem življenju uvrščam tiste, ko sem kot turist dihal planinski zrak. Mnogokaj bi lahko pripovedoval o svojih doživljajih po planinah, a povedal bom samo to, kar sem doživel, videl in občutil na vojaškem izletu po planini Babi v Južni Srbiji.

V avgustu je bilo. Šestindvajsetega smo krenili iz Bitolja. Popoldnevno sonce nas je spremljalo po cesti Bitolj — Velušina. Nič posebnega. Do kolen smo gazili prah in ga požirali. Neprestano sem gledal višine nad nami in si želel svežega dihljaja in divje ubranosti v kraljestvu rodopskih gorskih vil. Bila je vročina in žeja neznosna, a v Macedoniji se vsemu privadiš. Spomnil sem se podobnega izleta pred letom, ko smo šli na Kajmakčalan. Takrat sem prvič okusil macedonsko puščavo. Pri francoskem pokopališču za Bitoljem sem videl civilista in zeleno drevo, potem pa ves dan do vasi Broda ob Crni reki ne ptiča ne mravlje, niti človeka. Zato sem pač premišljeval, kaj je dobro nesti s sabo na Perister, in sem se dobro založil s citronami, kislo vodo in sladkorjem v kockah.

Prenočili smo v vasi Velušini, ki leži 9 km južno od Bitolja. Je tipična macedonska vas, kakršnih sem videl vse polno. Prislonjena je tik pod dva griča na vsako stran jarka, ki se vleče do prelaza med griči. Ta jarek služi za cesto in za strugo. Vode v taki vasi ne manjka, saj so Cincari, ki so baje prvi zidali tod, iskali selišča na oazah. Sicer pa je moderna tehnika prodrla tudi že sem. Česar nisem

videl nikjer na svetu, imajo v Velušini električno dvigalo za vodo. Menda je doli elektrika cenejša kakor zrak za črpalke. Ampak ta vodnjak je globok 50 metrov.

Napačno mnenje imajo mnogi obiskovalci teh krajev glede hiš. Ne sodi, prijatelj, na zunaj, ampak poglej vanjo! Res so hiše zidane iz granita, zelo grobo obdelano kamenje štrli iz neometanih sten. Streha je krita večinoma s škrilastimi ploščami, le šola, pošta, morda „kafana“ in par bogatejših posestnikov si privoščijo opeko ali pločevino. Če vidimo še ne-

Samostan sv. Jurija.

snago, ki priteka iz vsakega dvora v „centralni kanal“, to je na cesto, nam macedonska vas res ne nudi prikupljive slike. Pogledjmo pa tako hišo od znotraj! Macedonec je jako nezaupljiv, njegovo stanovanje ti je nedostopno razen „kuće“, to je glavne sobe. Vendar sem v Velušini bil tako srečen, da sem površno pregledal notranjost macedonske hiše.

Ko smo se dodobra utaborili, sem pregledal še enkrat svoj oddelek in stopil na vas. Pred sivo, kamenito hišo je stal možak in nas radovedno opazoval. Pozdravil sem ga po srbijanski navadi:

„Dobar dan, čičo! Kako si?“

„E, pa tako, — dobro! Kako ti?“

„Fala! Jeli bi dobil u selu negde mleka?“

„Dabome! Kais, Maro, če pružiš lakosa!“ se je okrenil menda k hčerki.

„Dodji unutra! Ne mari, seljaci smo!“

Bil je dobro izobražen ta mož. Šel sem z njim v „kuću“ in sedel kar na svoj stol, ki sem ga nosil s sabo v palici. Vsi so se smejali umetnemu sedežu. Kmalu sem dobil mleka in „postružnice“, v kozici pečeno zmes koruznega zdroba, kaše in jajec. Odklonil sem kruh, ker sem imel svojega. Med mojo večerjo je prijazen gospodar neprestano govoril.

„Gde ide vojska?“

„Idemo na Perister, čičo! Ne bojiš se vojske?“

„Ne bojim se sovraga nikakvog a od prijatelja samo Boga! A našu vojsku ljubim za Amin sveti!“

„Tako je pravo, čičo!“ Pa sva prišla na to, da sem ga poprosil, če si smem ogledati njegovo hišo, ker takih v Sloveniji ni. Dovolil mi je in bi mi bil tudi vse razkazal, a nisem imel dosti časa.

¹⁾ Marica, ponudi hitro mleka!

²⁾ Amin božji, amin sveti je macedonski howg!

Veže Macedonec ne pozna. Mesto te ima „kuču“, sprejemnico, obednico, posvetovalnico, če hočete, zbornico. Ta soba je omnibus omnia. Tukaj ti ponudijo sedež, če si gost hiše; tukaj boš jedel papriko in kolače; v tej sobi ti gospodinja postelje, ako so tako srečni, da hočeš pri njih prenočiti (v posebno čast si namreč štejejo, če želiš pri njih prenočiti). Iz kuče stopiš naravnost naprej v kuhinjo, na levo v shrambo, na desno v spalnico. Vse tri sobe pa so med seboj tudi zvezane z vrati. Posebnost kuhinje je izključno lončena posoda, zlasti so lepi vrči za mleko. V spalnici so me iznenadila tla: debela preproga iz pšenične slame leži na tleh mesto naših podov, pri vsaki postelji pa leži ovčja koža. Postelje je imel ta mož železne, a povečini ima Macedonec ležišče na tleh. Ob vhodu leže moški, zadnja polovica je z domačim platnom pregrajena in služi ženskam. Moški se zadovoljuje s čebetom, to je odejo, in so vsaj glede posteljnine jako skromni, v „damski salon“ pa nisem imel časti pogledati, „ker gazda ni imel ključa.“ Radovednemu kakor sem bil, bi bil seveda rad razkazal vsako malenkost, a jaz sem imel komaj uro časa. Škoda, tako uslužen je Macedonec redkokdaj!

Zahvalil sem se za prijaznost in mož mi je daroval še hlebec sira. Ponudil sem mu cigareto, a on mi je postregel s pelagančanom, pristnim velušinskim tobakom.

Dal sem še mali njegovi hčerki dinar, da so ji zažarele črne oči, in odšel spat k svoji koloni, veseleč se drugega dne v gorah. Že v sanjah sem užival ob pogledu na čudovite lepote onstran planin.

Drugo jutro ob štirih smo zapustili Velušino. Na daljnem obzorju je prva rdečica obarvala Kajmakčalanu ozadje, ko smo šli mimo samostana sv. Jurija, ki stoji 200 m nad Velušino. Že takrat smo čutili, da bo kapljal znoj, preden premagamo gorostasne višine, ki so se kopičile nad nami. Vedno v strmino, navzgor, vse više in više! S smehom na ustnicah smo premagovali kamen za kamnom. Vsakih deset minut oddih, vsako uro kratek počitek. Izkoristil sem vsak odmor za razgledovanje. Bitoljsko polje se je razširilo in je ležalo blizu pred nami. Bilo je kot moderna oljnata slika: vse pisano, ničesar razločnega nisem razbral iz teh barv. Kajmakčalan se je vzporedno z nami vzdigoval, a na nebu se je vozilo sonce po svoji večni poti. Globoko pod nami je šumela voda; v majhni dolinici tam spo-

daj je bilo gnezdo hiš. Seve, da sem vprašal prvega človeka, ki smo ga srečali, kako se pravi tej vasi, in sem zvedel, da je Ostrec. To vas smo gledali dva dni pod sabo, vzpenjajoč se po pobočju Babe.

Šele opoldne smo se prav zares ustavili sredi leščevja na krasni zelenici. Slovenci smo si skuhalj konzerv in se še hoteli razpoložiti po mehki travi, ko smo morali naprej. Sam ljubi Bog ve, od kod je prineslo popoldne oblake in prijeten dež, ki nam je olajšal mučno pot.

Pri zajtrku.

Vse v večjo strmino smo korakali. Nizko drevje in grmovje se je umaknilo borovničevju in resju, vmes je zacvetel tu in tam kak svišč za golo sivo skalo. Srečevali smo se z orožniškimi patruljami, ki še vedno love po teh samotah kačake. Nedaleč na jugu so v bregovih tičale obmejne stražarske hišice in orožniške postaje — grška meja.

1500 m visoko v planini smo naleteli na prve ovčarje. Pasli, oziroma stražili so svoje črede ovac in kozá. Nekateri črede štejejo do 2000 glav. Pastirji so oboroženi s puškami, ki pa niso nikakršne „forladerce“, ampak pristne repetirke. Po cele mesece se pasejo te črede po pašnikih, pastirji živijo ob mleku in mesu. Visoko v planini smo naleteli na „bačijo“, ovčarsko vas, kjer se izdeluje zelo okusen srbski sir.

Že sredi popoldneva smo prišli do mesta, kjer smo nameravali prenočevati, to pot visoko v gorah, 2000 m nad morjem. To je bil pogled, ki se vsakemu pravemu turistu gotovo vtisne v dušo: nad nami skalni vrhovi, pod nami široka zemlja, posejana z visokimi hribi, a v globini njive, na katerih se pasejo golobčki — vasi.

Pogled na Prespansko jezero me je očaral. Nekoč sem se učil, da je to lepa in bogata voda, a da jo bom kdaj gledal, nisem nikdar mislil. Lepa gladina je dremala v večernem soncu kot srebrna tajna in slikala se je v moji duši nova jugoslovanska krasota. Lepo si, Prespansko jezero! Ko bi te bil Bog obdaril še z lepšo okolico, ne bilo bi lepšega! Človeka zaziblješ v sanje o naših lepotah in mu daješ novega upanja v našo stvar!

Na grebenu Babe-planine sem preživel čudovito lepo planinsko noč. Hladno noč sredi balkanskega gorovja. Veter je pihal prav do kosti in nam prinašal zimske pozdrave od Prespe in Albanskih gorá. Nekje v dolini je zavijala sova svoj pošastni vrisk. Čez sedlo je pridirjalo par civilno osedlanih konj brez gospodarja. Daleč na drugem vrhu sem opazil drobno lučko: ogenj orožniške patrulje. Šotorska platna so ropotala po zraku in kot tajinstvena, k tlom pripognjena bitja so se očrtavale njih silhuete na zvezdnatem jezeru v globini pod nami.

Jutro! Počasi je prihajal dan. Za Kajmakčalanom je narahlo zardelo. Pelagonija je še spala pod meglenim morjem, ko se je v našem taboru pričelo življenje. Vsak je pohitel s svojim delom, ker je prihajalo sonce. Najprej je zagorel mrki, sivi Perister, nato je zažarelo na Babi in kočno zasulo s svojo bogato svetlobo tudi nas. Še en pogled na jezero. Mislim sem, da je to zadnji pogled nanj; zato sem ga objel res z ljubeznijo in srčnim občutkom.

Nadaljevali smo potovanje. Prešli smo ono dopoldne nevarne sklade kamenja — ledeniško grobljo — na Babi planini. Malo navzgor, malo navzdol in smo prišli okoli 11. ure do Velikega jezera. Zopet krasota, kakršno malokdaj vidiš. Sredi hribovitosti leži majhno jezerce, čisto, živo. Od treh strani ga obdajajo strma skalnata pobočja. Veter se je igral z vodo; valovita gladina se je zdela kot živo, solzno oko. Divja, pusta okolica je ustvarila tu gorski čudež. Ustavili smo se ob Jezeru, da se naužijemo krasote tega samotnega letovišča.

Po kosilu so nas povabili, da smemo na vrh Peristera, ki je oddaljen še tri ure.

Nisem veroval, da bom smel prav na vrh teh visokih planin in od tam gledati lepo zemljo. Prijavil sem se za izlet in ob eni uri nas je odšlo od 120 mladih, veselih fantov komaj — deset. Z nami je šel poveljnik našega topništva, naš dobri general, ki je bil junak dneva. Jahal je konja prek jako nevarnih skal, ki so nagrmdene po pobočjih kot velikanske brazde. Pripovedoval nam je o vojnih grozotah, katere je sam doživel po tem bojišču.

Perister.

Perister je velikansko pokopališče. Tukaj so l. 1916. padali Angleži, Rusi, Francozi, Nemci, Avstrijci, a največ — Jugoslovani. Na Peristeru naletiš na vse sledove groznega ubijanja: rovi izklesani v živo skalo, zakopi za topove, celi skladi bodeče žice, kuhinjski kotli, pokvarjeno orožje, še neizstreljeni naboji vseh vrst, razbito avijonsko ogrodje i. t. d. Mnogo zanimivosti, ki ti pa vsade v dušo grozo, če jih gledaš zdaj, ko nemo pričajo o trpljenju in naporih, o hrabro-

sti in požrtvovalnosti ljudi, ki so se borili za to zemljo. Ljubezen je čudovito močna, da prenaša take grozovitosti. Gotovo pa se je boril z našimi junaki sam Bog, da so zavzeli Perister, to močno in naravno trdnjavo.

Zdaj smo videli tudi Malo jezero, prav tako sredi skalovja. To jezero je pusto, sluzaste alge žive v njem; nad njim je sredi nedostopne stene gnezdil orel, ki je vzplaval v višine v širokih krogih in začuden zapiskal, češ, odkod v mojem kraljestvu človek.

Na vrhu Peristera! Visok je 2600 m in si sme človek že malo v čast šteti, če ga premaga. Od tu vidiš grški Olimp in Šar planino, Kajmakčalan in Ohridsko gričevje, med temi štirimi točkami pa stotine vasi po Prespanski dolini, Ohridskem polju, Prilepski kotlini, Pelagoniji in Grški. Prvo, kar sem videl z vrha, je bilo Prespansko jezero, a zdaj v polnem čaru. Šele od tu se vidi, kak biser je to jezero, in ne čudim se, da so si ga delile tri države. Vsi bi bili radi imeli ta biser. Večina je v naši kraljevini, manjši južni del sta si razdelili Grčija in Albanija. Tromejnik je zadaj za otokom Sv. Petra. Ozadje mu dela gora Galičica, na jugu se prično Pindi, Olimp se vidi kot s Triglava Šmarna gora.

Na vse strani se širi krasen pogled. Vasi po dolinah, raztresene kot koruzna zrna s sto imeni, kdo bi jih znal. Proti vzhodu panorama Bitolja, a dalje na sever in vzhod ravnina Pelagonija, ki se zvišuje v Grškem gričevju. Žal, da se s Peristera popolnoma nič ne vidi Ohridsko jezero, ker ga zakriva Galičica. Pa tudi popolnoma jasen dan ni bil, ampak je daleč v ozadju ležala sončna sopara, ki je kalila razgled.

Z gorè, kakor je Perister, je vredno nesti kak spominček, zlasti ako si prvič gori in nimaš upanja, da boš še kdaj. Iskal sem nekaj ad perpetuam memoriam, malenkost, drobno stvarco, da bi me večkrat spomnila na to potovanje. Našel sem samo skromno modro vijolico in nič drugega. Čudež božji, vijolico najdeš povsod! Nisem je utrgal, še zaslonil sem ji ploščat kamen za obrambo pred burjo. Morda je cvela še kak dan, a meni bi se posušila in gotovo bi danes ne bila več predmet, ki bi me česa spominjal. Tako pa hranim še danes lep spomin na peristersko vijolico, kakor tudi na lepi, čarobni izlet v Macedonijo.

Zadnji sem zapustil vrh. Večer se je spuščal na svet. Sence so objemale Pelagonijo in nižje planine, ko smo se vrnili v prenočišče k Velikemu jezeru. Ko sem legel pod šotor, sem šele občutil utrujenost. Tudi duh je bil izmučen od tolikih vtisov. Vpraševal sem se, zakaj ne živim v gorah, da bi iz daljave opazoval življenje? Čemu se človek muči in se utaplja v vsakdanjosti, med tem ko krasne planine samujejo? Čemu se ugonabljam s težavami življenja?...

Truden sem zaspal.

Naslednje jutro je bilo najlepše. Ko je sonce vzhlo, se mi je zdelo, da prihaja naravnost k nam. V Jezeru pa je od druge strani prihajalo drugo, prav tako iskreče. In bleščalo se je od Peristera, od Kajmakčalana, iz Velikega jezera od tisoč sonc v milijonih žarkov.

Še enkrat sem si ogledal jezerce. Globoko je 28 m, je odtočno, zato je čista voda pitna.

Sploh se mi je zdelo jezero kakor velikanski studenec s prodnatim dnom. Po obliki je kot pravilen lijak s premerom kakih 50 m. Pod kamenjem na obrežju sem opazil stonoge, ob potoku, ki odvaja jezeru vodo, smo v travnati dolinici opazovali življenje navadne želve. Prvič sem tukaj videl to nerodno, nedolžno oklopnico.

Odrgral sem se od teh lepot, kakor se odrta človek od česa lepega, ljubljenega, česar ne more ponesti s sabo, a mu vzraste v dušo. Odšel sem z željo, da se še kdaj povrnem v ta gorski raj.

Spustili smo se naravnost proti Bitolju po vzhodnem pobočju mimo pastirskih vasi do Nižepolja, ki leži 500 m nad ravnino. Na desni strani smo gledali moderano urejeni sanatorij nad vasjo Magarevo, kjer se poleti zdravi 40 — 50 ljudi.

Pri Dihovcu smo se okopali v Dragoru, ki dobi šele tu ime. To je odtok iz Vel. jezera z nekaterimi pritoki. Teče po sredini Bitolja, zato smo korakali kar po cesti, ki se vije ob njem.

Po tridnevnem plezanju po Babi smo se 29. avgusta vrnili pod večer utrujeni v bitoljsko predmestje pod nemškim vojnim pokopališčem. Za Kira-Marico so se vzdigovali težki oblaki in proti večeru, ko smo bili na varnem, je pričelo deževati. Ko sem čez dva dni zopet gledal na Perister, se mi ni zdel več star, mrk in nedosežen, pač pa lep. In sklenil sem, da bom še potoval po gorah in bom.

JANEZ REMIC:

POT

Tiho sem vzplaval pod nebo
in se pogreznil v vseмирja pokoj,
kjer ogromna kolesa teko
in gonijo veliki stroj.

Tema, tema, Kot v vodi grem do dna,
do končnih, do zadnjih globin.
Ne grem proč, dokler ne zvem vsega
in ne razsvetljam mrzlih temin.

Molk. Vame reži se izrezan obraz.

Snov se pretaka, oblike več ni.

In jaz, ki zapustil sem prostor in čas,
sem prišel do preprostih stvari.

MENÈK

Čudna dežela je Notranjska. Če v pomladanskih nočeh stopaš po njenih cestah, ti je sladko pri srcu; divna je taka noč. Šum voda in slapov se zлива v prijetno melodijo, ziblje te v sladke sanje. A ko se zbudi zora in ti pogled seže preko ceste, se ti zvoki spremenijo v tožno pesem. Grenko ti leže na srce in bolj in bolj čutiš bolelost v srcu. Tako ti je, kakor da gledaš pogreb in poslušáš žalostno petje zvonov; sekira podira črne gozdove...

Tam med temi gozdovi je čudo vseh čudes. Tam je široka dolina. Spomladi, ko posije sonce izza sivih megla in stopi sneg, se stečejo vode v to dolino. Tedaj ji pravijo jezero. Čudovito je to jezero. Otroku, ki ga prvič vidi, je skrivnost in hrepenenje. Iz dalje gleda v soncu lesketajoče se vode in sanja: tam je lepo; tam se vse sveti ko v nebesih... Pa se skrije sonce, oblaki zagrnejo nebo in jezero je temno. Otrok sanja: tam je povodni mož. Ves je kosmat, dolge so njegove brke. Če je jezen, pride ponoči iz temnih globin in grdo pogleda z zelenimi očmi. Tedaj vstane vihar in bliska se in treska, da se zemlja trese. Pa zjutraj se zopet skrije pod vodo. Tam ima steklen grad, tam zapoveduje širnim vodam. Povodne deklice mu strežejo; zvečer plešejo nad vodo in mu pojo pesem.

Tako sanja otrok, ki to vodo prvič vidi. Pa pride poletje, sivi oblaki ne zagrnjajo več neba, sonce sije vroče, prevroče. Vode so odteko in jezera ni več. Otrok gleda, gleda, in hudo mu postaja. Kje je povodni mož? Ni ga. Tudi steklenega gradu ni. Tam, kjer je bilo prej jezero, raste zelena trava, povaljana ponekod z blatom. Vsa ta široka dolina je preprežena s kolovozi in razdeljena s kamenitimi mejniki. Tu pa tam je med starim, polomljenim bičjem mlakuža; komarji brenčijo nad njo. Voda v mlakuži je plitva. Če pa stopiš vanjo, se ti vdere do pasu: pod vodo je samo blato.

Povodnega moža ni, povodnih deklic ni... Samo mlakuže so in blato. Za otroka novo, popolnoma novo življenje!

Tam v tistih mlakah je vse živo. Tam so žabe, velike in majhne, pisane in zelene; pa ne samo žabe, tudi ribe vseh vrst. Najboljše meso ima riba, ki se ji pravi menèk. Nima luskin, ampak je gladka in opolzka, zato pa jo je težko ujeti. Treba je sleči hlače in iti v vodo. Potem je treba vodo skaliti in mešati z rokami blato. Če ujame otrok menka, je to zanj veliko veselje, večje kakor če bi na cesti našel cekin. Taki otroci so bodoči ribji tatovi, kakor jim pravijo tisti, ki jih zasledujejo.

Najvarnejše pribežališče ribjih tatov je vas, ki je tako lepa, da ji ne vem imena. Sredi žitnega polja je kup hiš. Toda ne, ni tako! Hiše niso na kupu. Ob cesti so postavljene v dveh vrstah. Če stopa mož postave, ki mu je pravkar ušel ribji tat, mimo njih, ga okna gledajo tako nedolžno ko ovčke na paši; zdi se mu celo, da pomežikujejo in dremljejo. Ob hišah so vrtovi in gosto drevje.

Sem med to drevje je nekega lepega dopoldne pribežal mlad ribji tat. Bil je v sami srajci, hlače je nesel pod pazduho. Rib ni imel s seboj. Odložil jih je, ker so ga ovirale pri teku. Drugi ljudje so bili takrat na polju, zato ga ni nihče videl. Tat se je skril v neki skedenj in tako ušel orožniku. Ko je zvonilo poldne, je zlezal iz svojega skrivališča in jo pobrisal domov.

Prav takrat so v hiši, ki stoji malo bolj na samem, sedli za mizo h kosilu. Osem jih je bilo vseh skupaj, devetega pa so čakali.

„Kod pa hodi nesnaga?“ se je zadrhl oče in grdo pogledal po otrocih.

Drobni obrazki so se zganili, strahoma so pogledali drug drugega.

„Kje je?“ je zopet zahreščalo.

„Menda je šel po maline,“ se je oglasila Angela, osemnajstletno dekle, ki je gospodinjilo v hiši, odkar je mati umrla.

„Ne bomo čakali. Če hoče, naj pride o pravem času, če pa ne, naj bo pa lačen. Jejmo!“

Žlice so zaropotale, osem lačnih ust je zinilo, drobni obrazki so žareli od sreče; očetov obraz pa je bil trd. Kosmat je bil in črn, oči so srepro gledale v skledo, ki se je hitro praznila.

Že so odložili žlice, ko so se začule iz veže bose stopinje.

„France je prišel,“ se je oglasil Janez in pogledal očeta.

„O pravem času naj bi bil prišel,“ je rekel. Vrata so se odprla na stežaj in tedaj so vsi otroci poskočili in zavriskali:

„Jo, menek!“

Zgrnili so se okoli Franceta, ki je držal v roki velikega menka in se smejal od sreče.

„Kje si ga?“

„V Gmajnarjevem lazcu, v tisti mali mlaki. Takole je bilo: šel sem tja doli z Gmajnarjevim stricem. Ko sem prišel do mlake, sem gledal v vodo in sem zagledal črn rep, ki je gledal iz luknje in migal. Pa sem si mislil: ‚Čakaj, krota, ne boš dolgo migal.‘ Pa sem se kar slekel in stopil v vodo. Počasi sem vtaknil roki v luknjo in, hop! pa sem ga držal.“ —

Bratci so strmeli, v očeh bi jim lahko bral nekaj, kar bi imenoval zavist: občudovali so zdaj Franceta, zdaj velikega menka, ki ga je držal brat v roki. Saj so že vsi lovili, pa nobenega ni še doletela tolika sreča. Menek je bil res velik. Pa še živ je bil, saj se je kar zvijal od jezé.

„Ušel bi rad,“ se je zasmel najmlajši.

„Pa ne bo. Kar odrli ga bomo.“

Sedem drobnih obrazov je žarelo od sreče, bose noge so cepetale.

„Zakaj pa nisi prej prišel?“ se je oglasil oče. „Kaj boš jedel sedaj?“

„Saj imam menka.“

Še nekaj je mislil reči oče, pa vsi so se bili že izmuznili v vežo. „Eh, pa kaj bi ga kregal?“ je začel misliti oče. „Saj ničesar več nimamo, vse je šlo po vodi. Gozd je iztrebljen, nobene goli ni več v njem. Kar ga pa še ni iztrebljenega, so mi ga vzeli ti prekleti italijanski oderuhi. Kaj bo, kaj bo? Za kosilo smo jedli koruzne žgance, kmalu še teh ne bo. Otroci pa je osem, vsi so lačni. Naj love ribe, saj kaznovani tako ne morejo biti, ker so še otroci. Nekaj pa bodo vendarle ujeli.“

Oči v globokih jamah so se mu orosile, ko je tako mislil. Legel je na posteljo; klapasti zamazani klobuk si je poveznil na obraz, da otroci ne bi videli njegovih solz. Ti pa so že medtem zakurili, odrli menka in ga vrgli v ponev. Ko je bil ocvrt, so ga razrezali na kose in prinesli na mizo.

„Oče, pojte še vi pokusit!“

„Jaz ne bom,“ je zamolklo dejal.

„Pojdite no, oče,“ so prosili.

„Kar jejte, no!“

Pa so jedli in so bili veseli. Ko je zadnji kos izginil iz skleda, so Francetu zažarele oči.

„Jutri pojdem spet loviti.“

„Pojdimo rajši danes popoldne vsi; bo za večerjo,“ se je oglasil Janez. Potem se je obrnil k očetu:

„Oče, smemo iti danes popoldne loviti?“

„Smete.“

Zavriskali so od veselja, polne sonca so bile njihove oči. Najmlajši si je celo pozabil obrisati smrkelj pod nosom.

Že so hoteli ven, ko je zopet spregovoril oče:

„Ti Janez, ti boš doma ostal.“

„Zakaj naj ostanem doma?“

„To sam veš. Doma boš, pa je.“ —

„Jaz ne bom doma.“

„Doma boš, pravim,“ se je razsrdil oče in vrgel klobuk raz oči, ki so se motno bleščale.

Otroci so se spogledali. To je bila beseda brez besede, vsi so se razumeli, čeprav se niso nobenemu zganile ustnice; drug za drugim so se izmuznili ven.

Janez pa se je stisnil v kot in zaihtel. Saj je vedel, zakaj ga oče ne pusti v jezero, dobro je vedel. In vsega tega je bil kriv gozd, črni gozd. Tam se je mučil dan za dnem, pomagal očetu pri delu in se zvečer zmučen vračal domov. Ko pa je vstalo mlado jutro, je vzel žago in sekiro in šla sta zopet z očetom. Nekoč je bil jasen pomladanski dan in sta podirala hoje. Žaga je pela, hoje so padale ko snopje. Zadnja je bila na vrsti, visoko med skalami je stala. „Težko jo bo podreti,“ je menil Janez. „Težko, pa mora pasti,“ je dejal oče in pljunil v roke. Žaga je zapela; pela je kakor pri drugih hojah, pa vendar se je Janezu zdelo, da je žalostno, žalostno... Že je bila pri kraju. „Kam bo padla hoja?“ je vprašal Janez. „Tja doli; beži, da te ne oplazi!“ Janez je bežal, hoja je zahreščala, pa ni padla tja, kamor je pokazal oče, ampak malo v stran in velika veja je udarila Janeza po glavi. Ubogi oče je ves obupan prinesel domov v naročju sina, ki je močno krvavel in se ni prav nič zavedal. Poklicali so zdravnika, ki je zmajeval z glavo, ko je videl široko rano. „Ozdravel bo,“ je rekel, „a ostalo mu bo za vse žive dni.“ Tako je tudi bilo: Janeza je pogosto metala božjast.

Sedaj ni bilo več kaj, gozd je bil iztrebljen, skleda na mizi vsak dan bolj prazna. „Naj love,“ si je mislil oče, „nekaj bo že za v skledo. Toda Janez — naj ga v vodi vrže?“

Hudo je bilo očetu, ko je videl, kako Janez joče. Spomnil se je na tisti dan — pa so mu zažarele oči in klet je črni gozd in tisto hojo in slabe čase...

Čez nekaj časa se je Janez zganil in plašno uprl oči v očeta.

„Oče.“

„Kaj je?“

„Pustite me, no, ven. Saj ne bom šel v vodo, na suhem bom ostal; bom za čuvaja.“

Oče je molčal; še bolj črn je bil v obraz.

„Oče, saj ne bom šel v vodo, res ne.“

„Pojdi, ampak...“

„Saj ne bom šel v vodo,“ ga je prekinil Janez in smuknil ven.

Šel je čez zeleno polje in žvižgal. V ogradah je srečal Gmajnarjevega strica. Vračali so se od jezera.

„Kam greš?“

„France, Matevž in vsi drugi so šli ribe loviti, pa grem za njimi, bom za čuvaja.“

„Pojdi hitro, pa jim povej, naj takoj vse puste in gredo domov. Orožnika sem videl. Na drugi strani struge, v bičevju je skrit.“

„E, kaj se boste šalili,“ se je zasmel Janez, ki je dobro poznal šegavega strica in stekel naprej. Stric pa so bobneli in vpili za njim, pa šel je, kot bi ga nesel veter.

Sonce se je bližalo zatonu, ko je prišel do prve mlake. Na široko se je je ognil. Tudi druge mlake se je hotel ogniti, ko je zdajci nekaj zagledal. Iz vode je gledalo in raci je bilo podobno od daleč.

„Ni varno hoditi blizu,“ je pomislil. „Pa vendar, kaj bi neki bilo?“

Pa je šel malo bliže in se zasmel od srca. „Saj to ni nič drugega kakor list povodne rastline. Od daleč pa je res kot raca. Toda...“

Spet je nekaj zagledal. Črnosive barve je bilo in temno se je svetilo v soncu. Ko je tako gledal, je naenkrat poskočil in zavriskal od veselja.

„Rep menka je. Ta je pa velik. Joj, ko bi ga imel!“

Še malo bliže je stopil.

„Pa saj ne smem do njega,“ je pomislil. „Kaj če me...“ Pa je postal žalosten, da bi bil skoraj zajokal.

„Pa vendar, tako lep menek! To je cel prasec. Tri četrta metra je gotovo dolg.“

Stopil je malo bliže in še lepši, mnogo lepši se mu je zdel menek.

„Eh, nič, imeti ga moram! Saj me ne bo...“ Stopil je korak, dva naprej in premišljal: ali bi, ali ne bi.

„Moj mora biti,“ je rekel skoraj na glas, se slekel in stopil tiho v vodo. Počasi, prav počasi je stegnil desno roko proti glavi, levo proti repu, nato je stisnil in menek je bil njegov. Pa prav nič ni brcal, ko ga je nesel ven; to se je Janezu čudno zdelo.

Ko ga je na suhem ogledoval, je zapazil na glavi široko liso in grenko mu je leglo na srce. „Saj ta menek je bil že enkrat ujet. Le malo je še živ. Nekdo ga je skril v mlako. Morda je še kaj v vodi?“

Stopil je v mlako. Res je našel še nekaj rib; bile so pokrite z resjem. Tudi te so bile le napol žive.

„Kaj, če me...?“ je pomislil. Že je hotel stopiti ven, ko je za njim nekaj zašumelo.

„Hej, fantiček! Ribe so moje.“

Pred prestrašenim Janezom je stal mlad fantin.

„Kaj? Saj...“

Tedaj je spet nekaj zašumelo.

„Stoj!“

Bil je orožnik. Puško je držal v roki, svetli bajonet se je bliskal v soncu.

Fant je takoj pobral šila in kopita in šel ko zajec. Orožnik pa za njim.

„Stoj, če ne bom streljal!“

Ni se ustavil. Orožnik je pomeril. Glasen pok je pretrgal tišino.

Janezu, ki je še vedno stal v vodi, se je stemnilo pred očmi. Padel je... Glasno je pljusnilo, voda se je na široko zapenila in potem je bilo vse tiho.

Sonce je tedaj zašlo.

Bila je noč, tiha noč. Zvezde na nebu so sijale, sijale svetlo kot malokdaj. Mesec je pravkar vzel in poljubljal s svojimi žarki vas. Tam je bilo vse tiho; le iz hiše pod vasjo se je čul bolesten jok in stok. Jokali so bratci, jokala je Angela,

svojim očem niso verjeli, a bila je resnica: pred njimi je ležal Janez — bled, mrtev. Mokri, črni lasje so mu padali na oči, ki so bile lahno zaprte, na posinelih ustnicah mu je ležal nasmeh...

Oče pa je ležal na postelji. Črn in obupan je bil njegov obraz, mrtev je bil soj njegovih oči, na suhih ustnicah kletev. Klel je črni gozd in tisti dan, klel je slabe čase, klel je lužo, ki ji pravijo jezero, klel je mlakuže, ribe in današnji dan...

Čudna dežela je Notranjska. Spomladi šume tam slapovi, a to ni pesem življenja, to je pesem smrti: gozdovi umirajo...

Tam med temi gozdovi je luža, ki ji pravijo jezero. A jezero je le za otroka, ki to lužo prvič vidi in sanja o povodnem možu. A povodnega moža ni, povodnih deklic ni in tudi steklenega gradu ni...

MILAN MAŽETOV:

VEČERNA MELODIJA

Na nebu zvezde — svetla noč
in iz daljave tih napev
drhti, kot klic ljubezni vroč.
Iz teme bela debela brez,
kot med zemljo in nebom vez,
tako skrivnostno se blešče.

Nocoj si srca govore
mehko, ljubeče, brez besed
in kot utrinkov zvezdnih sled
v trenutkih blaženih žare.

A moje srce tiha bol
zaliva kot morje otok.
na mojem nebu dobri Bog
nobene zvezde ni prižgal.
Tako sem sam — in sam tako
življenja trdo pot bom šel,
nikdo ne bo me razumel,
da bi za mano tih pozdrav poslal...

IVAN ČAMPA:

PESNIK

Zdaj trd in zapeljivo čist
kot démant, v magmi prekaljen,
zdaj spet krhák in neboljen
kot na jesen odpadli list,

med svoje nežne misli ujet,
presilen za ostali svet,

zato nihče ga nima rad,
nihče mu noče biti brat...

T. R.

PESEM

Vrtnica rdeča krvavi v večer,
v gaju temnem slavec pesmico drobi,
misel bežna grenko slutnjo mi budi:
Zame rož ne bo nikjer...

JELKO ERZIN:

PRILIKA

Pod nebom roj ptičic žgoli,
na polju pisan cvet dehti —
a ptičji spev in polja cvet
mu v dnu srca je razodet.

Kar svetlih zvezd ima nebo,
odseva vse jih morsko dno:
srce — nebo, srce — morjé,
krasote vse mu v dnu leže.

SLOVENSKA ZEMLJA V PRIPOVEDNIŠTVU**Gorenjsko.**

Med starejšimi pisatelji je prvi postavil večje delo na gorenjska tla Janez Trdina, katerega zgodovinska novela „Arov in Zman“ se dogaja za časa turških bojev pri Homcu pred Kamnikom. — Simon Jenko ni le v pesmih slavil Šorškega poljá, marveč je tudi svoje pripovedne spise „Spomini“, „Tilka“ in „Jeperski učitelj“ zajel iz domačega okolja ob Savi. — Med „Vajevci“ sta pisala povesti z gorenjskim krajevnim ozadjem tudi Valentin Mandelc („Jela“, „Ceptec“) in Valentin Zarnik, katerega novela „Ura bije, človeka pa ni“ je vzeta iz življenja ljubljanskega barja (lg). — Med glavnimi opisovalci gorenjske zemlje je Janez Mencinger. Dočim v „Jerici“ ne označuje določno pozorišča „Krokarije“, so ostala dela postavljena v pisateljevo ožjo domovino: „Skušnjave in izkušnje“ na Bled, v Bohinj in Triglavsko pogorje; prav tja tudi „Bore mladost“, „Zlato pa sir“, zlasti pa „Moja hoja na Triglav“ in „Abadon“. — Prizorišče Josipa Ogrinca „Vojnimira“ pa so Predoslje. — Josip Jurčič je zamislil svoje „Rokovnjače“ na osnovi zgodovinske resničnosti v kamniškem okraju, med Kersnikovim Brdom in Kamnikom. — Janko Kersnik, nadaljevalec tega romana, je v svojih povestih in črticah upodobil meščansko in kmečko življenje v isti pokrajini, „Agitator“ in „Ciklamen“ in druga dela prikazujejo gorenjske trge in graščine, „Kmetске slike“ in ostale kmetijske povesti pa kmeta v okolici Brda; Kersnik je pokazal tudi zmisel za pokrajino samo. — Slikar sosednjih krajev istega gorenjskega kota je Fran Detela, ki je svoje Moravče prikazoval v „Malem življenju“ in drugod. Označil je v tej povesti tudi pokrajinsko zavest te obmejne krajine, češ: „Vljudni prebivalci se štejejo zdaj med Gorenjce, zdaj med Dolenjce, kakor nane-se družčina“. Podrobno je opisal tudi sosednje kraje, bodisi pod pravi ali izmišljenim imenom. V „Prihajaču“ je ime Dramlje simobolno zakrivalo Moravče. V „Pegamu in Lambergarju“ se dogaja del dejanja v Črnelem na Kamniškem polju. „Gospod Lisec“ je tudi postavljen na Vače in v Moravško dolino (Krašnja, Lukovica). Podobno tudi „Tujski promet“. — Nasprotni konec Gorenjskega je uvedel v naše slovo Ivan Tavčar. To je pokrajina pod Blegašem ob poljanski Sori, katere pokrajinski in zgodovinski čar živi v njegovih delih: v slikah „Med gorami“, v noveli „Vita vitae meae“, romanu „Mrtva srca“ in „Visoška kronika“, v „Grajskem pisarju“, „V Zali“, zlasti pa v dehtečem loškem „Cvetju v jeseni“, ki je med najbolj živimi našimi pokrajinskimi poetičnimi stvaritvami. — Kot značilnega gorenjskega pisatelja pozna naš bravec Franca S. Finžgarja, katerega dela so po zemlji, ljudeh in jeziku prežeta z gorenjskim značajem, dasi kraji niso vselej поблиže označeni. Breznica, Bled, Sora so nekateri kraji, kjer je lokaliziral svoja pripovedna dela. V romanu „Iz modernega sveta“ vidimo Jesenice in Ljubljano. Peričnik je opisal tudi v prozi („Kvišku“) in večkrat planinsko ozadje svojemu svetu, ki ga bolj

čutimo iz dogajanja, ne da bi pisatelj postavil krajevna oporišča.

Cvetko Golar je del svoje proze tudi zajel iz gorenjskega kmečkega življenja. (Kmetske povesti). — Med starejšimi pripovedniki je Peter Bohinjec slikal gorenjske kraje v preteklosti in sodobnosti: okolico Kranja, Tržiča, Kamnika. — Rado Murnik je napisal novelo iz „podobe raja“, „Na Bledu“. — Bled sam so pritegnili v svoja dela številni naši pripovedniki in pesniki. — Ivan Pregelj je v „Bogovcu Jerneju“ upodobil protestansko dobo v Kranju in okolici, v „Simonu iz Praš“ Jenkovo Sorško polje in Kranj — tu je najbolj stremel, da bi zemlja zaživela v knjigi in iskal odnosa med človekom in grudo. V „Osmero pesmih“ je pokazal Škofjo Loko in druge kraje v bližini, idilično Valjavčevo pot iz Ljubljane pod Storžič pa v noveli „Na vakance“. „Peter Pavel Glavar“ je pesem o Kamniškem polju. Še nekatera manjša Pregljeva dela dihalo lepoto zemlje, ki pisatelju ni rojstna krajina. — Joža Lovrenčič je s „Perečim ognjem“, „Božjo sodbo“ in še s „Tihim življenjem“ uvedel v književnost okolico Kroke in Kamne gorice, svet pod Jamnikom in Jelovico. — Narte Velikonja je v „Višarskih polenih“ Gorenjski pridružil Štajersko in Slovensko Krajino. — Slavko Savinšek nas vodi ob kranjsko-koroško mejo v povesti „Izpod Golice“, v okolico Kranjske gore pa v „Grčah“, kjer so vsaj omenjene planine z Razorjem in Prisankom. — Planinska povest pa je Iva Bučarja „Čez steno“, kjer je določno prizorišče gorski svet Planice, Vršiča in Jalovca. — Tudi Juš Kozak je v „Belem mecesu“ pritegnil Kamniške planine in svet pod njimi s Sv. Primožem in Tunjicami. — Finžgarjev svet pod Stolom je obogatil v povesti „Ovčar Marko“ Janez Jalen, nazorno prikazuje planinsko življenje in s pesniškim smislom za pokrajino. — Iz loških hribov je v zadnjem času povest Jana Plestenjaka „Lovrač“.

Na to poglavje moremo nasloniti tudi povesti o Ljubljani, ki je delno prizorišče sicer v mnogih povestih, v celoti pa se dogajajo v njej ta-le pomembnejša dela: Josipa Jurčiča „Hči mestnega sodnika“, Ivana Tavčarja roman iz začetka XIX. stol. „Izza kongresa“, Ivana Preglja studentovska zgodovinska povest „Peter Markovič“ in istega pisatelja sodobni literarni roman „Usahli vrelci“, Ilke Vaštetove baročni roman „Umirajoče duše“ in Juša Kozaka „Šempeter“, zajet iz meščanskega življenja minulega stoletja. — Značilne zgodovinske podobe iz ljubljanske zgodovine vsebuje še Tavčarjev „Janez Solnce“, Govekarjevo „Svitanje“ (Zoisova družba), Lahovi „Brambovci“ (Ilirija) in številna manjša dela. — Posebnost so še povesti iz dijaškega življenja v Ljubljani: Josipa Debevca „Vzori in boji“, F. S. Finžgarja „Študent naj bo“ in J. Aleševca „Kako sem jaz likal“. — Pomen slovenske kulturne prestolnice se je vidno uveljavil tudi v pripovedništvu.

Notranjsko.

Notranjsko je uvedel v leposlovje Hinko Dolenc s svojimi opisi narave in ljudi, Črtice o Cerknškem jezeru in O gozdu in neka-

terih njegovih ljudeh so podrobni opisi notranjskih gozdov, pripovedovanje o ljudeh, ki živijo v tej naravi.

Čeprav Notranjsko ni bogato zastopano v naši knjigi, vendar nam je dala Ivana Cankarja, v katerega delu nam je iskati to zemljo in njene ljudi. Rodno Vrhniko z okolico je popisal Cankar v romanu „Na klancu“, v avtobiografski povesti „Grešnik Lenart“, zlasti pa v „Alešu iz Razora“. Tu je posvetil Vrhniki znamenito II. poglavje s pričetkom: „Vrhnika, prečudni kraj!“ V povestih in črticah Ivana Cankarja je še dokaj notranjskih potez bodisi naravnost ali posredno označenih.

Izmed ostalih pripovednih del se na Notranjskem dogaja deloma Frana Govekarja roman iz francoske dobe „Svitanje“ (Postojna).

Notranjske in primorske kraje družijo Bogomira Magajne „Graničarji“.

Primorsko.

Primorske pokrajine so dale našemu slovstvu vrsto dobrih pesnikov in pripovednikov. Prvi pomembni pisatelj je bil Alojzij Carli Lukovič, ki je v zgodovinskih povestih „Zadnji dnevi Ogleja“ in „Eufemija“ lepo prikazal svojo rodno zemljo pred prihodom Slovencev. Med sodobnimi sta v največjem številu del odkrila obraz primorske zemlje Pregelj in Bevk.

Ivan Pregelj ni le izrazil pisatelj tolminstva marveč tudi najmočnejše med našimi pripovedniki kaže povezanost človeka z zemljo in poustvarja njene utripe. Poleg okvira ostalih pokrajin je Pregelj najuspešnejše zadel oznako domačega Tolminskega, tako v luči in barvi zemlje kot v zvoku besed in duši ljudi. Take zgodovinske podobe so romani „Plebanus Joannes“, „Štefan Golja“, „Tolminci“, „Zgodbe zdravnika Muznika“, „Magister Anton“, v tolminskih novelah in drugod. Istre se je spomnil v povesti „Božji mejniki“.

Francè Bevk je v dolgi vrsti zgodovinskih in sodobnih del uvedel cerkljansko-tolminsko-idrijsko hribovje, n. pr. v romanih „Človek proti človeku“, „Znamenje na nebu“, „Vedomec“, „Železna kača“, v povestih „Veliki Tomaž“, „Smrt pred hišo“, „Huda ura“ itd. Nekatera njegova dela imajo tudi prizorišče ob morju, n. pr. „Vihar“ in v primorskih mestih. Mnogo smisla ima Bevk za vzporejanje dogajanja v naravi in ljudeh ter za oznako gorskih in samotnih krajin, za elementarno divjanje sil.

Pogosto se javlja goriški pripovednik Andrej Budal - Pastuškin. Njegova zgodovinska povest je „Križev pot Petra Kupljenika“, več sodobnih povesti je izšlo s psevdonimom.

Ivo Šorli je med vidnimi starejšimi pripovedniki, ki je snoval nekatera svoja dela v goriškem okolju, dasi je posegal tudi v druge pokrajine.

Narte Velikonja je v svojih novelah podal milje primorskega in obmorskega življenja.

Joža Lovrenčič je poleg zgodovinskih „Analov izumrlega naroda“, ki zajemajo vso Goriško in Istro v 2. stoletju pred Kr.,

napisal roman o Valentinu Staniču „Cerovščkov gospod“, „Doni ob Soči“ in nekaj manjših povesti iz goriškega življenja ter zajel v zgodovinski povesti „Cesta in njen voz“ in v noveli „Maščevanje“ poleg Kobariškega kota tudi Beneško Slovenijo, katero je pod večer svojega življenja z živimi barvami naslikal tudi njen največji sin Ivan Trinko v knjigi „Naši paglavci“.

Alojzij Remec je poleg zgodovinskega „Velikega punta“ iz vipavske in goriške zemlje napisal tudi vrsto črtic (Naši ljudje, Iz moje domovine) in dramo „Zakleti grad“.

Od tam je zajel svoje vojne črtice „Ob Soči“ tudi Alojzij Res.

V primorski svet je posegel tudi Jurčič z „Lepo Vido“ in Fran Erjavec s svojo najlepšo povestico „Ni vse zlato, kar se sveti“.

Med mlajšimi pripovedniki s posebnim uspehom goji primorsko snov Bogomir Magajna („Primorske novele“), ki prikazuje današnje stanje tega dela našega narodnega ozemlja.

Iz vrste primorskih pisateljev naj bodo omenjeni še Fr. Remec, (Na Devinski skali), R. Rehar (Vipavske povesti), J. Pahor (Medvlatje), C. Kosmač.

Koroško.

To pokrajino je uvedel v pripovedništvo s pomembnejšim delom šele Jakob Sket z „Miklovo Zalo“, ki se dogaja v Rožu in je najbolj poljudna slovenska povest s koroškim ozadjem. Sket je delno lokaliziral tudi povest „Milko Vogrin“ ob Vrbskem jezeru.

Koroška sama pripovednika v poznejši dobi ni dala, zato je ostala dolgo nema v našem pripovedništvu. Spregovorila je šele v delih rojakov iz drugih pokrajin. Dolgo je bil njen glasnik Ksaver Meško. Njegove črtice, nastale v koroških krajih, imajo mnoge za ozadje koroško pokrajino. Take so v „Slikah in povestih“ („V koroških gorah“), v knjigah „Ob tihih večerih“, in „Mir božji“. Roman „Na Poljani“ je delno naslonjen tudi na koroške kraje pri št. Danijelu nad Prevaljami.

Po plebiscitu je Koroška zopet opozorila nase. Tako je Ivan Pregelj v večerniški povesti „Umreti nočejo“ skušal pokazati razmere Slovencev na Koroškem med vojsko in v prevratnem času. — Življenje koroške vasi v isti dobi je snov povesti Ivana Matičiča „Moč zemlje“. — V plebiscitnih dneh se dogaja delno na Koroškem Maksa Šnuderla „Izgubljena zemlja“. — Ljudska povest iz XVIII. stol. je O. Ilaniga „Kapelški punt“. — Prevalje so dobile svojo povest v Jožka Jurača delu „Kraj umira“.

Štajersko.

Mnogo manj je pritegnjena v leposlovje Štajerska, zlasti del med Dravo in Muro.

Fran Detela je v „Velikem grofu“ prikazal Celje z okolico, v „Pegamu in Lambergarju“ pa Gornji grad. — Josip Jurčič se je bivanju na Štajerskem oddolžil z romanom „Ivan Erazem Tattenbach“.

ki se delno dogaja v okolici Konjic, pod Pohorjem in v Mariboru. — Ljudsko povest o Tatenbahu je po Jurčičevih stopinjah napisal O. Flaunig.

Med redkimi pisatelji, ki so štajerski domačini, je Jože Vošnjak postavil dejanje svojih „Pobratimov“ pod Pohorje okoli Slovenske Bistrice; podobno tudi v svojih ljudskih povestih.

Najznačilnejši štajerski pisatelj je Ksaver Meško. V njem so za Vrazom dobile Slovenske gorice svojega pesnika v prozi. Njegov mladostni roman „Kam plovemo“ je snovno vzrasel iz življenja v Celju, Ormožu in Ptuj. V mnogih svojih povestih in črticah (med večjimi je „Črna smrt“) je prikazoval življenje v Slovenskih goricah, na Ptujskem polju in drugod. Tudi v romanu „Na Poljani“ je več štajerske snovi. Značilni so za Meška lirični opisi zemlje.

Progmatično veljavo si je pridobival za časa narodnostnih bojev Alojzija Kraigherja „Kontrolor Škrobar“, ki je proslava Slovenskih goric: „Kot paradiž se ti zdi ta košček naše zemlje“. Hotel je biti protives nemškimi delom z naše štajerske zemlje.

Pohorje je uvedel v pripovedništvo Peter Miklavc - Podravske s povestjo „Tlačanje“. — V novjšem času je na Pohorje postavil Jože Kranjc „Pot ob prepadu“. — Ivo Šorli je v romanu „Zadnji val“ lokaliziral dejanje deloma v Rogaški Slatini.

Savinjska dolina je dobila pripovednika v Antonu Nováčanu, katerega novele („Naša vas“) so snovno zajete iz krajev okoli Vojnika. Janko Kač prikazuje gospodarsko življenje Savinžčanov v „Gruntu“ in „Molohu“.

Okolica Rimskih toplic in Maribor sta delno prizorišče povojnega romana Maksa Šnuderla „Izgubljena zemlja“.

S posebnim poudarkom krajinske svojstvenosti je pisan Antona Ingoliča roman „Lukarji“, snovno zajet iz ptujske okolice.

Slovenska krajina.

Del slovenske zemlje onstran Mure je prišel v slovensko lepo knjigo šele po osvobojenju. Matija Malešič jo je uvedel z novelami in povestjo „Kruh“, kjer so bili prvič imenovani prekmurski kraji in kjer je bila že nakazana v obrisih podoba življenja v tej krajini. — Prvi domačin pripovednik Miško Kranjc odkriva v svojih dosedanjih delih poleg družbenih okoliščin prekmurskega življenja tudi značilnost pokrajine same, tako zlasti v povestih „Težaki“, „Življenje“ in v novelah.

Podrobnejše preiskovanje pisateljevega razmerja do zemlje kot snovi kaže rast zanimanja za pokrajino, ki iz snovno nakazanega okvira prehaja v slikanje radi pokrajine same, končno pa se v pisateljevem doživljanju in snovanju združi s celotnim življenjem, katerega organičen del je. Le redki pripovedniki so skušali zajeti dušo pokrajine in njen oblikovalni vpliv na človeka.

FRANCÈ, JANEZ, JOŽE, TONE... ali FRANC (Fran), IVAN (Janko), JOSIP, ANTON...

Majhna študija za Mentor.

„Za Vašo 70 letnico sem Vam hotel kot Vaš bivši učenec napisati pismo in voščilo, pa ga nisem. Zakaj ne? Ker ne morem pred Vaš priimek zapisati imena — Jože. Zdi se mi, da bi bilo to zoper dolžno spoštovanje napram Vam. Jože — to se glasi tako vsakdanje, dà, za moje uho celo surovo. Zakaj se ne podpisujete Jožko ali Josip? Koliko lepše bi bilo to! Le pomislite n. pr. na razloček med „Janezom in Ivanom“ ali „Jankotom“. Kadarkoli berem n. pr. „Janko Mlakar“, si ta glavni steber Mentorja predstavljam kot večno mladega, gibčnega, vselega človeka. In če je tak Janko tudi osemdeset ali devetdeset let star, ime ga večno pomlaja. In tako mi je bilo vedno pri vseh, ki so se imenovali Janko: Janko Kersnik, Janko Babnik, Janko Bezjak... Nekaj ljubeznivega, prijetnega, milega izraža „Janko“. Zdaj pa denimo, da bi brali v Mentorju: Spomini, piše Janez Mlakar. Mar ne bi stal pred nami kar naenkrat star, lesen, neroden, dolgočasen človek!? Vidite, prav taka je z imenom Jože, Jožko, Josip. To skoro surovo obliko „Jože“ imamo menda samo mi Slovenci. Hrvatje pravijo in pišejo vedno Josip ali Joso, Srbi tega imena menda sploh ne poznajo. Poljaki imajo Józef (n. pr. Józef Pilsudski), Čehi Josef (n. pr. Josef Šafařík), Nemci Josef, Francozi in Španci Joseph (Španci časih tudi José — izg. Hozé), Italijani Giuseppe, Arabci (Turki) Jussuf (Juš?), Angleži (Amerikanci) Joseph, samó vsakemu staremu zamorcu pravijo v Ameriki: the old Joe (izgov. Džo) t. j. stari Jože. Vidite, na stare ameriške zamorce mislim vselej, kadar slišim ali berem pred imeni naših odličnih mož „Jože“. Pa bi vsaj „Jožef“ zapisali; bi bilo takoj vljudnejše, bolj krščansko.“

Z zanimanjem sem poslušal učenega učenca ter mu obljubil, da napišem v pojasnilo majhno študijo za Mentor. Evo jo!

Doba od približno l. 1800 — 1870.

V tej dobi so se naši pesniki, pisatelji, novinarji in sploh možje, ki so se javno oglašali s svojim polnim imenom in priimkom, navadno podpisovali tako, kakor so jih doma starši in sosedje klicali. Navedimo jih nekaj najvažnejših: France Prešeren, Janez Bleiweis, Janez Cigler, Miha Kastelic, Matevž Ravnikar, Jaka Zupan, France Malavašič, France Cegnar, Janez Trdina, Luka Jeran, Luka Svetec, France Svetličič, Janez Zlatoust Pogačar, Janez Bilc, Janez Mencinger, France Levstik (kako se je v izdaji Pesmi l. 1854. zapisal,¹ ne zvem niti iz Grafenauerja niti iz Slodnjaka, ki oba pišeta ali Fran ali Francišek L., kar pa za prva leta najbrž ne velja); Andrejčkov Jože t. j. Jože Podmilšak; še leta 1866 sta se Stritar in Jurčič v izdaji Prešernovih Poezij podpisala Jož. S. in Jož. J., kar treba najbrž čitati: Jožef (Jože?).

¹) S kratico „Fr.“ op. uredn.

Poleg te dolge vrste naših mož z domačimi krstnimi imeni pa vidimo od l. 1835. neko vzporedno, a krajšo vrsto: Z letom 1835 se je namreč na Hrvaškem začelo ilirstvo, ki se je kazalo tudi v preimenovanju. Vraz, čigar slovensko krstno ime je bilo Jakob, se je l. 1835. prekrstil v Stanka. Trstenjak ni hotel biti več Martin, ampak Davorin; Jakob Razlag je postal Radoslav R. Oroslava Čafa prvotnega krstnega imena ne najdem v nobeni naši slovstveni zgodovini. V dobi ilirstva se je bil tudi Luka Jeran začel imenovati Svitoslav J., Karel Dežman — Dragotin D.

Okrog leta 1870. pa se je zgodila tiha revolucija glede krstnih imen. Stritar in Jurčič sta postala Josipa, Levstik Fran; za temi so šli drugi: Ivan Tavčar, Janko Kersnik, Josip Ogrinec, Fran Detela, Josip Stare, Josip Vošnjak, Fran Maselj, Josip Cimperman, Fran Gestrin... Gimnazijci tistih let smo bili vsi: Ivani, Josipi, Frani... ali pa Rado (Murnik), Vekoslav, Rasto...

L. 1888. je začel izhajati Dom in svet; urednik se je na naslovni strani zapisal: dr. France Lampe; a začel je kolebati: l. 1893. se je naslov že glasil: dr. Frančišek L. (L. 1888. se je tedanji urednik Lj. Zvozna še podpisoval: Fran Levec, l. 1889. pa že Frančišek L.) L. 1892. je v našem javnem življenju nastopil dr. Krek. Kot bogoslovec in par let kot duhovnik je bil v Domu in svetu še Ivan Sovran. Po svojem jasnem nastopu kot organizator slovenskega ljudstva pa je hotel biti tudi glede imena pristen demokrat; začel se je podpisovati: Janez Ev. Krek. Pristen demokrat! S tem hočem reči: Kakor ga je njegova kmetska mati — in ž njo sosedje — kot otroka in dečka klicali, to je hotel biti tudi kot mož. Takrat smo bili namreč na kmetih samo Janezi, Franceti, Jožeti, Toneti... ne še Frani, Franci itd. (Samo gg. kaplanom smo rekli: g. Jožef, g. Franc, ne: Frančišek, g. Antón, pač pa g. Janez). Krekov zgled je potegnil nas druge za seboj, da smo se kmetski sinovi — seveda ne vsi — podpisovali: Janez Hladnik, Janez Kalan, Janez Zorc, Jože Ošaben, Jože Abram, Jože Lovrenčič... itd.

Kaj torej, ali je „Jože“ grdo, zaničljivo? Naši ljudje s tem nočejo nikogar zaničevati, seve pa tudi ne božati. Torej!

JELKO ERZIN:

V POLJU

Aj, tam v polju, v zornem polju,
rožica cveti,
sončece dobrotno greje
nežne ji brsti.

Rožica veselo smeje
soncu se v obraz,
rožici veseli v polju,
pa smehljam se jaz.

IVAN ČAMPA:

ZAKAJ?

Na mojem srcu trudni svet počiva
kot bel labod na jezera gladini
in slednja duša mi je zaupljiva:
v sočutju vsaka se boleost razblini.

A kadar sam bojim se, da bi utonil
v težavah in bi rad glavo naslonil
zaupljivo na dobrohotne grudi,
nihče me ne razume, vsak se čudi.

PETNAJST ODSOTKOV CELULOZE

In spet sem ga srečal. Petra Vitka namreč. Stal je na križišču cest in ni vedel, kam bi se obrnil. Prepotrebni širokrajni klobuk je bil poveznil na levo uho, včasih se je popraskal za desnim ušesom in prevdarno preložil aktovko iz ene roke v drugo: bil je namreč na križišču cest. Sam vrag si ga veči, čemu so si ljudje izmislili križišča? Tako lepo gre človek po cesti in prav dobro ve, da bo prišel do nekoga, ki ga išče. Pa se naenkrat znajde na križišču. Pogleda po napisih: štiri različne ceste se mu reže naproti, samo tiste, ki jo išče, ni nikjer. Potem pa naj ugiba, kod je njegova pot.

Tako se je ustavil Peter Vitek. Kolebal je naprej in nazaj, napravil nekaj korakov na desno in ko me je zagledal, se je usmeril naravnost proti meni.

„Prav, da te najdem, čisto prav,“ je hitel z besedo. „Vražje križišče! Veš, iščem novo uredništvo. Z onim starim ni nič. Urednik nima v glavi niti toliko soli, da bi z njo osolil pošten telečji zrezek. Veš, zdaj iščem ulico, v kateri je novo uredništvo, pa mi je tole križišče prekrizalo račune.“

„Katero ulico bi rad?“ sem ga prekinil.

„Počakaj, takoj! Imam jo v mislih, prav za prav ne, to se pravi, imam jo napisano na papirju in to je tudi nekaj. Na košček papirja sem zjutraj napisal naslov, ulico in številko.“

Obračal je žepe, jih zopet potiskal nazaj, odpiral in zapiral aktovko, se spet spravil na žepe in iskal naslov. Moj Bog, kakšen muzej najrazličnejših stvari je nosil po žepih! Od vžigalic, gumbov, žigosanih znamk, razcefranega papirja in svinčnikov preko nezacarinjenega vžigalnika in zdrobljenih cigaret tja gori do majhnih načrtov za perpetuum mobile, ki ga je hotel na vsak način napraviti. Vse te načrte je imel shranjene v pločevinasti cigaretni dozi. Ko jo je držal v roki, mu je trepetala desnica, in ko je odpiral pokrovček, se je zdelo, da razkriva največjo skrivnost svojega srca. Glas se mu je tresel, ko je govoril.

„Veš, delam perpetuum mobile. Imam tovariša, ki je tehnik in mi je nekoč pokazal ta stroj. Spodaj je bil napis: „Voda mene žene, za pijačo daj, in vrtil se bom vekomaj.“ Razumeš, kaj se to pravi? Perpetuum mobile na vodo! Pravi aparat pa se mora vrteti brez vode, brez sonca, brez zraka. Razumeš? In takega bom poskušal ustvariti. Nekaj načrtov že imam, glavno šele pride. Baje imajo nekje pripravljenega ogromno denarja za tistega, ki se mu posreči napraviti ta stroj. Zato delam! Denar mi ne da miru! Moram ga ustvariti! Moram!“

Previdno je shranil pločevinasto dozo in se spet spravil na obračanje žepov. Ko pa ni več našel nobene odprtine v svoji obleki, je obstal, se treščil po glavi in se domislil, da je pozabil listek doma.

„Nič zato, človek ne sme biti malenkosten,“ je dejal precej nato in si popravil široki klobuk. „Saj ulica in uredništvo tudi nista vse. Mislim, da bom pustil pisanje, če se mi posreči sestaviti perpetuum mobile. Potem bom bogat, morda postanem celo literarni meceni. Kdo ve? Toda pustiva to! Nekaj me teži in moram ti povedati. Objavili so mi pesem.“

„Kje?“ sem radovedno vprašal.

„Ti tega ne veš? Še vprašaj? V tedniku „Konoplja“ so mi jo objavili! Odo kmet-skemu delu. In ti je nisi bral?“ je sedaj Vitek spraševal z grenkostjo v smehu.

„Sramota! Imaš sploh kakšen pregled čez sodobno književnost? Se ti sploh sanja o čem?“ je vpil in kričal name.

„Tako, za silo se spoznam, veliko seveda ne,“ sem ga miril in skušal ustaviti tok njegovih besedi.

„Za silo? Kaj se to pravi? Spoznaj se popolnoma ali nič! Razumeš! — Pa kaj bi ti pravil. Objavljena je in to je glavno. Bil sem vesel. Pomisli. Tiskana pesem ni karsibodi. Malo so jo sicer spremenili, pa nič zato. Zmisel je ostal. Nekatere verze so mi tiskali prav tako, kot sem jih sam napisal.“

„Potem si zadovoljen!“

„Sprva sem bil, sedaj nisem več. Pomisli, samo pomisli! Zvedel sem, da tiskajo „Konopljo“ na papirju, ki ima samo petnajst odstotkov celuloze. Ali sploh veš, kaj se to pravi? Petajst odstotkov, vse ostalo je čisto navadna lesovina. In kaj se zgodi potem s takim papirjem? Se ti sploh sanja, kakšen papir je to?“

„Črke se menda dobro poznajo in glavno je, da se ne razliva črnilo,“ sem se hotel nalahko izogniti njegovemu vprašanju.

„Kdo govori tukaj o črkah in črnilu?“ je vzkipeł. „Še sanja se ti ne o proizvodnji papirja! Morda misliš, da je les samo zato na svetu, da si z njim zakuriš peč in si pogreješ noge, preden greš spat? E, mein Lieber, motiš se! Smrekova debla razžagajo na majhne kose. Prej jih seveda očistijo, potem pa odpeljejo v brusilnice za les. Tam dobe lesovino. Postopek je enostaven, čeprav nekoliko zamotan. Tako nastane lesovina. Težje je s celulozo. Les se mora kuhati v velikih kotlih, kjer se pod pritiskom pare in sulfitnega luga spremeni v celulozo. Prav za prav še ne. Samo masti, malo beljakovine, barvo, škrob in ne vem kaj še vzame vrag. Drugo ostane.“

„Kaj ostane?“ sem ga vprašal.

„I, no, kar ne gre proč. Potem vse skupaj operejo in očistijo, ožmo, da snov izgubi vodo. Potem, potem... no, kaj bi ti pravil, ko pa vem, da boš pozabil. Saj sem jaz tudi,“ je nerodno dostavil.

„Čisto umljivo, nihče ne more zahtevati, da bi vse obdržal v glavi.“

„Saj tudi nisem! Kdo pravi, da sem obdržal v glavi!“ se je naenkrat razburil. „Glavno je, da ima „Konoplja“ samo petnajst odstotkov celuloze! Ali še ne razumeš, kaj se to pravi?“ je kričal vame.

„Papir ni ravno najboljši,“ sem mu odgovoril, da bi se drugič izmuznil vprašanju.

„E, mein Lieber, uganil si!“ me je treščil z roko po rami. „Ne najboljši, kaj govoriš, med najslabše cunje se štejejo taki papirji! V enem letu zarumeni tak papir kot opaljena čebula, v dveh, treh letih postane rjav kot močno pečena riba, po petih letih pa sploh ne razločiš črk na papirju. In na take cunje so tiskali mojo pesem! E, mein Lieber, tožil bi jih, tako gotovo bi jih tožil, kot stojim tukaj, če bi le natanko vedel, da je pravica na moji strani. Le čemu izhaja tak list? Je sploh vredno pisati v take cunje, če že po petih letih ne razločiš lastnih črk? Povej, samo to povej!“ je vpil in opletal z aktovko okoli sebe.

„Je pa ni,“ sem se mu izmikal.

„Kaj se to pravi? Je pa ni! Samo eno velja, oboje nikdar!“

„No, v take cunje se ravno ne spleča pisati, toda dobro je le. Če namreč dosti pišeš, lahko ostaneš v dobri formi. Rime imaš takoj pri roki, iz navade seveda. Motivi ti kar sujejo drug drugega iz glave, toliko se ti jih nabere v njej. O, potem lahko napišeš lepe stvari in kar je glavno, pestrost ne trpi pri tem, pestrost...“

...in samozavest, kajpada?!“ je zlobno kriknil Peter Vitek in se s pestjo pogнал proti meni. Odskočil sem in v glavi se mi je posvetilo. Pestrost in samozavest sta bila vendar važna in navsezadnje glavna vzroka, da je zadnjič ta človek v nekem uredništvu zletel po stopnicah. Hotel sem mu povedati, da ne mislim nič slabega, pa je bilo že prepozno. Peter Vitek se je trdo okrenil in naglo stopil čez ulico. Ko je bil kakih dvajset sežnjev oddaljen od mene, se je ustavil, se sunkoma okrenil in zakričal: „Vražji idijot!“ To je bilo vse. Morda je to njegov najnovejši pozdrav? Kaj jaz vem. Ostal sem sam in sedaj resno dvomim, če bo Peter Vitek sploh še pisal v take papirnate cunje, ki imajo samo petnajst odstotkov celuloze.

JANEZ REMIC:

TRUDNOST

Kakor veter sem,
ki ga neskončnost žene
vedno drugam.

Razlil sem se na vse sveta strani,
povsod se moja misel mudi.

O, kdaj se bom zbral,
kdaj poženem klen iz domačih tal?

O, kdaj se bom obrnil vase
in videl, kako človek rase?

Kakor otrok sem,
ki je sit igranja
in želi materi v naročje.

JANEZ REMIC:

SMEH

Drobno dete sem,
sanjam in se smejem
in ves svet
in prav vse umejem.

In ta cvet
dobro mi je znan,
ker moje je
kraljestvo poljan.

Pa še drugod
sem gospodar,
povsod, povsod
sem dober kralj...

Prav je tako,
da človek je mlad,
ko pride v vas
dobra pomlad!

MILAN MAŽETOV:

VEČER

Mesec na nebu
in zvezde gore,
temni lesovi
tiho šume.

Doli v vasi
fantje pojo;
meni pri srcu
je težko.

Vzdih se v tišino
je izgubil.

Mrak je pekoče
solze zakril.

PISMA

V peči je bilo...

V sredo so imeli zadnjo uro prirodopis: profesor Račič je razlagal. Večina je pazljivo poslušala in le včasih je ta ali oni pogledal skozi okno, kako je v debelih kosmih naletaval sneg.

V predzadnji klopi je zamišljeno sedel Stane. „Zima je že tu, zopet bo treba zmrzovati,“ si je mislil. Nato je potegnil izpod klopi zvezek ter vzel iz njega ovojnico in kos papirja; v zvezku je bilo še dvoje ovojnic, popisanih z velikimi, nerodnimi črkami. Začel je pisati: „Draga mati!“ Nekaj časa se je ustavil, da je malce pomislil, nato pa nadaljeval... Še malo in končal bi, kar ga pokliče Račič: „Malešič, prinesite tisto pisanje in zvezek sem!“ Stane se je stresel; branil se je, a vendar je moral izročiti zvezek in pismo.

Potri je šel v klop in se ni ganil. Tovariši so radovedni izpraševali, kaj je imel, a ni odgovoril. Komaj je čakal, da je pozvonilo, in ko so odmolili, je urno stopil proti domu.

Doma je položil knjige na mizo, sedel na stol, zakril obraz z dlanmi in žalosten dejal: „Sedaj se mi bo še huje godilo; Račič pokaže pisma še drugim profesorjem in —“

*

Ko je Račič prišel domov, je začel pregledovati pisma. Najprej je vzel v roke pismi, na katerih so stale debele, krive črke, a videlo se je, da jih je pisala ljubeča roka. Bral je:

Dragi sin.

Najlepša hvala za pismo. Doma smo zdravi, samo Matiček se je nekoliko pobil, pa ni take sile. Dela je dovolj, a nam vreme nagaja. Pridelalo se bo srednje: krompirja je dosti, a droban je, oni v ogradi se je kar dobro obnesel; koruza je tudi precej dobro obrodila, fižola pa ne bo dosti več ko za seme. Sadja smo tudi nekaj natresli; če bo kdo šel v mesto, ti pošljemo nekaj jabolk.

Marinarjev Juri je prišel v gori pod voz; nič ne upajo, da bi ozdravel, tudi gospod so že bili pri njem. Antonova Mici se je poročila z Jaklom.

Praviš, da nimaš denarja in da potrebuješ — malo še potrpi: sivka bo kmalu imela telička in če se dobro izteče, ti gotovo pride kaj v delež. Saj veš, kakšna revščina je na kmetih; trdo moramo delati in vsak dinar desetkrat obrniti, preden ga damo iz rok, pa še komaj gre.

Naj te spremlja božji blagoslov. — Pozdravljajo Te vsi domači, posebno pa
Tvoja mati.

Profesor je jel brati drugo pismo:

Dol, 10. novembra 1953.

Dragi sin.

Jutri boš obhajal petnajstič svoj rojstni dan; kot Tvoja mati Ti želim vse najboljše, kar ti kdo želeči more; naj Te varuje še naprej dobri Bog in Tvoj patron sv. Stanislav, da bi srečno živel na zemlji, po smrti pa se veselil pri Bogu. Prav tako želijo drugi domači.

V zadnjem pismu tožiš, da Te gledajo po strani tovariši in profesorji, ker si slabo oblečen in nimaš toliko kakor drugi. Mi bi Ti radi pomagali, pa nimamo. Sin, potrpi kolikor moreš, saj to ne bo trajalo vedno; če ni vsega dovolj, se moramo pa z malim zadovoljiti.

Snega je že zamelo do kolen in mraz že pritiska. Kovačev Janez je zbolel, pri Korenu pa bi kmalu imeli ogenj. Drugih novic ni.

Prosim Te, da bodi priden. Pozdravljajo Te vsi domači posebno pa

Tvoja mati.

„Takim je treba pomagati,“ je dejal profesor in odprl tretje pismo:

Ljubljana, 15. XI. 1933.

Draga mati!

Hvala za voščilo; Bog daj, da bi se vse res izpolnilo.

V šoli že gre za silo, pa če bi šlo za vse večne čase tako, bi bilo bolje, da bi se ustavilo in da ne bi šlo; pa kaj bi tako učeno pravil. Veste, težko je, težko in dostikrat se — nič me ni sram povedati — zjokam. Revni smo in današnji svet misli, da je revež tudi neumen, in če ni, ga naredi neumnega. Žalostno je, a resnično.

Rabil bi vsaj nekaj desetakov za stanovanje, kajti gospodinja se vedno jezi, kdaj bom plačal. Saj pazim, kolikor morem, da česa po nepotrebnem ne zapravim, pa polagoma se vendar nabere. Mati —

Tu se je pismo končalo.

Že prihodnji dan so imeli v peti drugo uro Račiča. Stane se je kar stresel, ko je pozvonilo. „Gotovo me bo vprašal in dobro se ne bo izteklo,“ je menil.

Račič ga je res vprašal. Stane je dobro odgovarjal. Profesor je dejal: „Dobro; popoldne pridite k meni na dom.“

Tovariši so menili, da ga Račič kliče zaradi pisanja. Tudi Stane ni mislil drugače, a vendar se mu je čudno zdelo, da je bil profesor tako prijazen.

Popoldne se je odpravil proti Račičevemu stanovanju. Pred vrati je postal, natanko ogledal vizitko, da se ne bi zmotil, nato pa plaho potrkal. „Naprej“, je odvrnil profesorjev glas. „Dober dan,“ je pozdravil Stane, ko je stopil v sobo. „Torej ste prišli; tukaj imate pisma.“ je nadaljeval profesor in mu jih izročil. Stane se je pripravil na pridigo, a se je zmotil.

Profesor je rekel: „Od danes naprej boste dobivali hrano pri meni in tudi stanovanje vam preskrbim. Pozdravljeni!“ Stanetu se je obraz razžaril. Lepo se je zahvalil, se poslovil in odšel. Vse, kar se je zgodilo, se mu je zdelo tako čudno; kar verjel ni in še ko je stal na ulici, se mu je zdelo, da so bile samo sanje.

Čez dva dni je prinesel poštar Matijec h Gornikovim, kjer so ravno južinali, pismo. Mati je odložila žlico in v skrbih odprla; tudi drugi okrog mize so nehali zajemati iz skled in nestrpno čakali, da izvedo, kaj stoji v pismu. Ko je mati pismo prebrala, so ji od veselja stopile solze v oči. Kmalu je vsa hiša vedela, da je Stane preskrbljen, in vsi so bili srečni in veseli.

KRIŽNA GORA

Na binkoštno soboto popoldne se na Križni gori zamajejo vsi štirje zvonovi. Nato zašume skrivnostno notranjske goščave, dih božji gre preko vasi in polja: od Blok do črnega Javornika, od belega Snežnika do gole Slivnice. Kmetški domovi, črne zakajane bajte se zbude: dekleta zaljšajo z rožami okna, pletejo vence in povijajo v šopke opoja polne glavice. Največ dela imajo matere, najmaj pa vsi oni, ki so še smrkavci in nebogljeni. Dečki oblečejo ta dan prve hlače, deklice roznata krila, potem hodijo ponosno po vasi in čebljajo in žvrgole ko spitani ptiči pred poletom. Mnogim, ki jih ni več v rodnem gnezdju, ki so že izleteli in spoznali življenja skrivnost, tistim, ki jih je življenja cesta peljala Bog ve kam, pa se tedaj zdi, da slišijo brnenje velikega zvona s Križne gore, tisto mogočno in veličastno brnenje, ki ne udarja le na uho, ampak tudi na srce, v tujini še bolj, mnogo bolj... Zato se vračajo ta dan mnogi ko lastovice na pomlad in romajo k Marija na goro.

Tisto leto je prišel tudi študent France za binkošti domov. Dve leti ga že ni videla domača vas. Tako se je spremenil v tem času, da ga niti mati ni spoznala, ko je stopil v hišo. Pod nosom so mu rasle brke, lase je imel skrbno počesane, na nosu je imel črne naočnike.

„Te mar oči bolijo, France?“ ga je vprašala mati.

„Bolijo me ne, pač pa sem kratkoviden. Očala mi je zdravnik predpisal.“

„Da, kako mu pristojajo,“ je rekel sosedov Janez, ki je bil prišel, da pozdravi Franceta. „France, jutri bo vse za tabo gledalo.“

„Beži, beži,“ ga je zavrnil France, pa videlo se je, da rad posluša take besede.

„Bova šla nocoj tja gori?“ ga je vprašala mati.

„Nocoj se mi ne ljubi hoditi. Noč bo tam gori mrzla. Jutri pojdiva.“

Mati je molče odšla v kuhinjo. Z lic ji je izginil nasmeh, gube na čelu so se podvojile. Med delom je tu in tam vzdihnila, pogled ji je splaval na steno, kjer je visel križ, in iz prsi se ji je izvil: „O Bog!“

„Zakaj vzdihujete, mati?“ je vprašal France, ki je tedaj stopil skozi vrata.

„Oh, zakaj? Saj veš!“

„Zato, ker nočem danes na goro?“

„Da, zato. Oh, jaz reva sem se bila zaobljubila pred štirimi leti, ko si bil holan, da bova šla enkrat skupaj na binkoštno soboto na goro in bova tam ostala čez noč, če ozdraviš. Na, sedaj pa nočeš iti.“

„Bova šla pa drugič, mati.“

„Bog ve, kdaj bo to,“ je globoko vzdihnila. France se je zamišljeno zazrl v daljavo. Njegove misli so hitele tja nazaj, tja, kjer je prebil toliko let, tja, kjer so visoke hiše in bele ceste.

Tam ga je oslepilo tuje sonce. Slepce pa ni srečen nikjer. V burnem življenju je France iskal sreče, a je ni našel. Ko so se bližale letošnje binkošti, se je spomnil na domačo vas, spomnil se je srečnih otroških let, pred oči mu je stopil tisti dan, ko je prvičkrat z materjo romal na Križno goro. Prišel je domov, pa tudi domače sonce mu ni popilo megle iz srca. Nič več ni videl lepote domačega poštenja in pobožnosti, ni videl prelesti rodne grude, ni videl lepote domače pesmi, ki so jo bili še vedno polni vsi holmi in bregovi. Le še eno je videl. Videl je materino srce, tisto odkrito prisrčno ljubezen. Ta ljubezen je bila velika in vroča ko žarki poletnega sonca...

Pod noč je bila večerja kuhana. Mati je prižgala luč in sedli so za mizo. Molili so pred jedjo, Francetu pa se niso zganile ustnice. Le križ je naredil, pa ne, kakor ga je mati učila, ampak po latinsko, in mali so čudé se gledali. Ko so odšli vsi iz kuhinje, se je mati obrnila k Francetu:

„France, zakaj nisi molil?“

„No, saj ni treba, da bi naglas.“

„Kaj so te tam tako učili?“

Nič ni odgovoril na to. Tudi mati je molčala. Tu pa tam ga je pogledala v oči in težko mu je bilo. Zato je vstal in šel ven.

Sedel je na klop pred hišo. Pred njim na hribu se je med lipami in orehi belila domača cerkvica. Za visokim zvonikom je žarel odsev ugaslega sonca. Zadonela je avemarija, drobni glasovi so se lovili v vetru nad vasjo in se spuščali čez doline in bregove. Kmetje so se vračali s polja, trudne ustnice so šepetale molitev, duše je polnila sreča. Francetovo srce pa je bilo prazno...

Ko je drugi dan vstal zor, sta odšla z materjo. Tiho je bilo na vasi. Okna so medlo svetila skozi lahno meglo, ki je prepletala dolino. Iz te megle se je tu pa tam izvila postava pobožnega romarja in zopet utonila v dalji. Nad pokrajino je bil veličasten mir, tako tih, da se je čul le dih ozračja.

Za vasjo se je vzdignila pot in mati je težko zasopla.

„Greste težko, mati?“ je vprašal France.

„Oh, saj pravim, starost vzame človeku vso moč. Ko sem bila toliko stara, kakor sedaj ti, sem bila hitra in poskočna ko srna. Mlada leta so najlepša, v mladosti je življenje srečno.“

„V mladosti je življenje srečno,“ je ponavljal France. Nato je vzdihnil in grenak nasmeh mu je legel na usta.

Prišla sta do potoka. Ker je bilo zadnje dni deževno, je voda narasla in vrešče drla čez pečine. Na mostu, ki je zgrajen čez potok, je France obstal in pogled mu je segel nizdol. Tam so se penili valovi, butali ob čeri in se zaganjali v skalni breg.

„Sedaj, ko je pomlad, je voda velika, čez pečine dere,“ je rekla mati kar tako mimogrede.

„Da, sedaj, ko je pomlad,“ je pritrdil France. Beseda pomlad mu je bila še dolgo na jeziku.

Sonce je tedaj vzšlo in popilo meglo, ki je ležala nad poljem. Trava se je zalesketala v tisočeri kapljicah, v lahni sapi je zadrhtelo listje jagnedi, ki so stale ob poti. Vsa dolina je tajno šumela in cvetela, pomlad je drhtela nad njo. Po tej dolini je stopal France — potr in zamišljen. Pomladi, zelene, sončne pomladi ni videl... In ko ju je objel gozd in so zašumele jelke in pozdravile Franceta sive poseke, polne jagod, ki jih je kot otrok tolikokrat trgal, se ni zganil, ni jih videl. Samo eno je čutil na vsej dolgi poti: praznoto, megleno puščobo, ki je vladala v njegovem srcu. Zato se je tu pa tam ustavil in pogled mu je šel zamišljeno v daljavo...

Mati je videla njegovo bol. Zato mu je začela pripovedovati razne zgodbe, da bi ga razvedrila. Pravila mu je o razbojnikih, ki so nekoč na tej poti oropali bogatega trgovca, o čarovnicah in o strahovih... To ga je malo razvedrilo, pa ne za dolgo; kajti ko sta prišla do Svete Ane, je tudi nehala pripovedovati in začela moliti. Od tega kraja naprej se namreč ob poti vrstijo kapelice križevega pota. Ko sta prišla do prve kapelice, se je mati pridružila gruči romarjev, ki so pravkar začeli moliti križev pot. Bili so vsakovrstni ljudje: ponosni kmetje, mladi fantje,

brhka dekleta, sključeni starci, izdelane žene, smrkavi otroci in ušivi berači. France jih je nekaj časa gledal, nato se je obrnil k materi:

„Mati, jaz ne bom molil križevega pota.“

„Ne boš?“

Tako milo ga je pogledala, da ga je postalo sram. Pa kljub temu se je obrnil in šel.

Ob poti so se vrstile postaje: druga, tretja, četrta... Klicale so ga, pa šel je mimo in se je jezil nad slabo potjo.

Končno je prišel na vrh. Tam je bilo vse živo. Praznično oblečeni kmetje z gorjačami v rokah so se pozdravljali in si pripovedovali to in ono, drugi so stali pri stojnicah in kupovali odpustke. Prodajalci in prodajalke so se drli in hvalili vsak svojo robo. Kadar je kričanje malce prenehalo, se je začela pobožna pesem romarjev, tu in tam se je zameril otrok, ki mu ni hotela kupiti mati novih orglic, vse pa so prekičali berači, ki so sedeli lepo v vrsti ob poti. Nekateri so molili, drugi prosili, tretji kleli...

„Jaz sem najbolj potreben,“ je vpil berač, ki je bil v sredini in vihtel palico. Ko se je naveličal kričati, je dvignil roke, zazibal se je in zavriskal in zapel: hojladrija, hojladrom...”

„Jaz sem še bolj potreben,“ se je drl njegov sosed. „Brez roke sem. Oh, ta prekleta vojska...”

„Bog se me usmili, slep sem. Dajte, pomagajte!“

„Še nič nisem od včeraj jedel...”

Tisti, ki je rekel, da je slep, se je naenkrat obrnil k tistemu, ki je vriskal, in rekel:

„Lej, tisti škric v črni obleki bo gotovo kaj dal.“

„E, ne vem, če bo kaj. Taki mladi škrici navadno niso denarni.“

Tisti mladi škric je bil France. Ko je prišel do beračev, so takoj začeli siliti vanj. Najbolj tisti, ki je bil brez noge.

„Bog vam daj zdravje, gospod, samo dajte nekaj.“

France pa je šel mimo, kakor da ne sliši in ne vidi.

„Hudič naj te vzame,“ je zarenčal tisti kosmati. France ni zameril beračem kletvic, ampak se je obrnil, vzel iz žepa dva dinarja in jih dal tistemu v sredini.

„O Bog vam daj zdravje, da bi še dolgo živeli,“ se je zahvaljeval.

France ga je pogledal od vrha do tal, in ko je videl, da mu nič ne manjka, ga je vprašal:

„Kaj vam pa je, ali vas kaj boli?“

Tedaj se je berač čudno nasmehnil in ga žalostno, žalostno pogledal... Njegov sosed pa se je pritajeno smejal...

Tedaj se je oglasil veliki zvon. Ljudje so trumoma drli v cerkev. Franceta, ki je bil med zadnjimi, je skrbelo, kako bo prišel notri. Pa se je spomnil na stranska vrata in šel tja. Pa tudi tam je bilo že vse polno ljudi, ki so silili v cerkev. Vrinil se je vmes. Prav pri vratih ga je nekdo odrinil, in ko se je jezno ozrl, je zadel z glavo v zid.

„Prekleta vrata!“ je siknil.

„Ne kolni vrat,“ se je oglasil nekdo za njim.

Postalo ga je sram in ni hotel naprej. Naslonil se je na zid in zmešano gledal na desno in levo. Pričela se je maša. Ljudje so molili, pevci peli, Francetu pa je bilo dolgčas.

Ko so ljudje pri povzdigovanju poklekili, je zagledal France svojo mater. Pri stranskem oltarju žalostne Matere božje je klečala. Visoko je držala sklenjene roke, na katerih so se odražale modre žile kot simbol dela in trpljenja. Oči je upirala v Marijino obličje, izsušene ustnice so lahno šepetale. To je bila molitev zanj. Dobro je to vedel in čudno mu je postalo pri sreč. „Gotovo ji je hudo zaradi mene,“ si je mislil. Zato jo je sklenil po končani maši počakati pri vratih.

Po zadnjem blagoslovu so začeli ljudje zapuščati cerkev. Vsi, ki so se gnetli mimo Franceta, so ga začudeno gledali. Mlada dekleta so stikala glave in med njimi je vršalo: „Kdo je ta in odkod?“ Pa France je bil zamišljen in ni čul. V njem je vse kipelo. Videl je svojo rodno kočo, nato mesto, bele ceste...

Iz teh misli ga je zbudil prepir med možaki, ki so bili zbrani pred cerkvijo.

„Kaj praviš, da se to pravi?“

„I, čisto dobro vem, kaj; pa boljše vem kakor ti.“

„Kaj, bolj kakor jaz!? V vojski sem bil, pol sveta sem prehodil, celo Dunaj sem videl. Pa praviš, da znaš bolj ko jaz!“

„Pa povej, če veš!“

„Tisti črki tam, ki je podobna motovilu, se pravi iks. In se pravi po naše v...“

Tedaj se je Francetu posvetilo. Spoznal je, da se prepirajo zaradi napisa, ki je vklesan v obok nad vratmi. Kot otrok je mnogokrat strmel v ta napis, pa ni znal prebrati. Pa mu je rekla nekoč mati: „Ko boš velik, boš znal. Sedaj pa bodi priden in moli!“ In je molil in je bil srečen...

„V kakšnem jeziku pa misliš, da je to?“ se je oglasil zopet eden izmed možakov.

„Nemara, da bo v italijanskem. Samo malo nemškega je vmes,“ je rekel tisti, ki je bil na Dunaju.

„Kaj misliš, da so jeziki med seboj zmešani kakor krompir in fižol?“

„Saj ne rečem, da so zmešani. Ampak včasih so bili. Ta napis je toliko star kakor ta križ pod njim. Tisti, ki je to napisal, je klesal tudi to razpelo!“

Tedaj se je nenadoma nekdo med njimi oglasil: „Vi ne veste nič.“

„O ti ušivec ušivi! Kaj veš ti, raztrganec?“ „Tisto ni niti v laškem niti v nemškem jeziku, ampak v onem, ki ga gospod bere pri maši. Pravi se, da je bil tvoj vojvoda, to je Jezus, zate na gori križan.“

„Kaj boš ti! To ni res. Bom vendar bolj vedel jaz, ki sem bil že na Dunaju.“

„Morda je pa le res,“ so govorili drugi. Tudi Franceta je zanimalo bolj in bolj. Celó na mater ni več mislil.

Odgovora ni bilo.

„No, sedaj pa molči. Se vidi, da nič ne ve.“

Tedaj je prišel iz cerkve France. Stopil je pred vrata in pogledal napis: Dux tuus tibi in monte crucifixus. — Tvoj vojvoda zate na gori križan...

Da, resnično, prav je povedal tisti človek.

„Kdo je tisti, ki je tolmačil ta napis?“

Tedaj je iz ozadja stopil tisti berač, ki mu je France dal dva dinarja.

„Jaz sem tisti,“ je rekel.

„Vi, vi ste? Latinski znate?“

Starec se je bolešno nasmehnil. „Da, znam. Pa bolje bi bilo, da ne bi znal.“

„Kako to?“

„Fant, nekoč sem bil tudi jaz to, kar si zdaj ti. Pa... Fant,“ je čez nekaj časa nadaljeval, „glej, da ne bo tvoja mladost kriva, da boš tudi ti to, kar sem jaz.“

Nato se je obrnil in šel. Čez nekaj časa se je ozrl in rekel Francetu, kažoč s palico v kamen vklesani križ:

„Glej ta križ!“

Nato je izginil med množico.

France je stal kakor okamenel. Črne oči so se mu čudno bleščale in zrlle nekam daleč. Tem očem je vzšlo sonce...

Iz zamišljenosti je vzdramila Franceta pobožna molitev. Ozrl se je. Pred tistim starim, čudnim, v kamen vklesanim križem je klečala mati z dvema otrokoma. Pobožno so sklepali roke in mati je molila naprej: za dom, za srečno pot skozi življenje, za rajnega očeta, za izgubljenega brata...

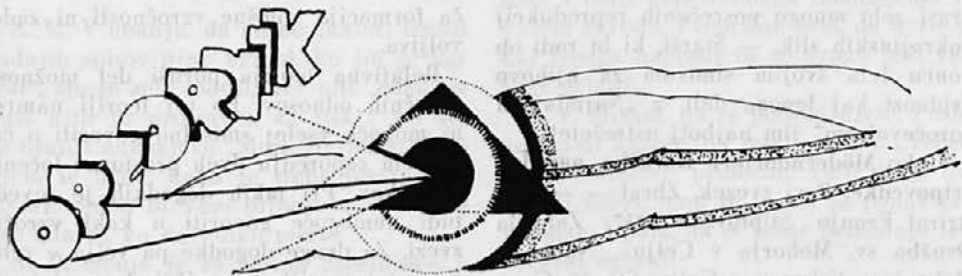
Tedaj je stopila Francetu živo pred oči njegova, skoraj že pozabljena mladost. Pred oči mu je stopil tisti dan, tista ura, ko je še on, kakor ta dva otroka... z materjo... in je bil srečen...

Tedaj je stopila iz cerkve njegova mati. Vsa sključena in potrta je stopila predenj, pa še preden mu je utegnila kaj reči, jo je prijel za roko.

„Moliva še midva,“ je rekel in pokleknil pred tisti stari, čudni, v kamen vklesani križ.

Mati pa je zajokala...

Ko je prišel tisti dan France domov, je vzel v roke pero in napisal v dnevnik z velikimi črkami: Dux tuus tibi in morte crucifixus...

NOVE KNJIGE

Franc Weiser D. J.: Najmlajši poročevalec. 1937. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani podružnica v Novem mestu. Str. 199. Cena vez. Din 45.—. Fr. Weiser naši mladini ni neznan. Pred leti je izdala Jugoslovanska knjigarna njegovo „Luč z gora“, v kateri riše sodobnega gimnazijca, njegove vzore in boje, v Mohorjevi smo pa brali njegovo „indijanarico“ Vatomika. „Luč z gora“ se je tako priljubila, da so jo celo dramatizirali in vprizarjali na na-

ših podeželskih odrih. S tretjo svojo knjigo se bo pa Weiser naši mladini še bolj prikupil, saj kaj takega doslej v naši mladinski literaturi še nismo imeli in smo take vrste roman pogrešali. Že ko je ta potopisni roman izhajal v nekem dunajskem listu, so ga prevajali na razne jezike in je povsod doživel najlepše priznanje. Vsebina: Petnajstletni Valter Klinger — (original: Walter Klinger's Weltfahrt) — bi rad okoli sveta, kakor je bral, da je šel Palle Huld. Svojo misel pove očetu, ki je urednik velikega dnevnika, in res se mu posreči, da njegovo zamisel sprejmejo in ga pošljejo kot najmlajšega poroče-

valca na dolgo pot Dunaj — Monakovo — Paris — Marseille — Sredozemsko morje — Sueški prekop — Aden — Sprednja in Zadnja Indija (preko prve preleti v aeroplanu!) — Tokio — Tihi ocean — San Francisko — Chicago — New York — Španija — Švica — Nürnberg — Dunaj. Zanimivo in napeto je opisana vsa ta pot, a še zanimivejša je pot, ki jo hodi Valterjeva duša, ki se pod vtisom močnih doživetij iz verske indiferentnosti naših dni pribori k Bogu in v dejansko življenje po veri. Ne boj se, nič pridigarskega ni v tem potopisnem romanu: zajet je iz razgibanega sodobnega življenja in pisan za naše dni, dotikajoč se vseh problemov, ki srečujejo mladostnika na vseh koncih in krajih. Vprašaj tiste, ki so „Najmlajšega poročevalca“ že brali, in povedo ti, da knjige niso mogli odložiti, tako jih je zanimala, tako so se navdušili za Valterja. Knjiga je prav okusno opremljena in jo krasi zelo mnogo posrečenih reprodukcij pokrajinskih slik. — Starši, ki bi radi ob koncu leta svojim sinovom za njihovo pridnost kaj lepega dali, z „Najmlajšim poročevalcem“ jim najbolj ustrezete!

Vinko Möderndorfer: Koroške narodne pripovedke. Prvi zvezek. Zbral — —. Ilustriral Franjo Stiplovšek. 1937. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. 68. Cena broš Din 9.— (12.—), vez. Din 15.— (20.—). Že dr. Fr. Kotnik je v svojih „Storijah“ — Mohorjeva knjižnica — pokazal, kako bogata zakladnica narodnega blaga je Koroška, a vsega ni mogel zapisati. Za njim je prišel Möderndorfer, ki že dolga leta neutrudno posveča vse svoje moči zbiranju narodnega blaga, da ga reši in otme pozabi, kateri v našem času bolj ko kdaj prej zapada. V prvem zvezku teh pripovedk jih je šest o živalih, šest o rastlinah in šest o Kristusu in ljudeh, ki jih zbiraatelj v opombah še tolmači. Vse so snovno zanimive in zdaj prvič priobčene, zato bo pač mladina z veseljem segla po 90. zv. Mohor. knjižnice. Stiplovškove slike so lepe.

Rihard Zupančič: Determinizem in fizikalna slika sveta. 1937. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Avtor obravnava v zvezi z različnimi fizikalnimi teorijami vprašanje objektivnega determinizma, t. j. naziranja, da obstojajo v zunanjem svetu vzročni odnosi v Humejevem smislu. Upravičenost tega naziranja zavisí od slike, ki nam jo nudi fizika o svetu na različnih stopnjah svojega razvoja. Zato si je treba ogledati pojmovanje fizikalnih zakonov v različnih fizikalnih teorijah.

Slika, kot jo nam da klasična nebesna mehanika o planetnih sistemih je izrazito deterministična, z drugimi besedami za planetarne sisteme velja popolnoma strogo načelo vzročnosti. Ako pa skušamo postaviti za vse fizikalne pojave veljavno načelo vzročnosti, naletimo že v mehanični fiziki na zelo velike težave. Laplacejeva na mehanični sliki sveta temelječa formacija splošne vzročnosti ni zadovoljiva.

Relativna teorija poruši del možnosti vzročnih odnosov. Po tej teoriji namreč ni mogoče vselej smiselno govoriti o časovnem zaporedju dveh prostorno ločenih dogodkov. Pri takih dogodkih je seveda tudi nemogoče govoriti o kaki vzročni zvezi. Za druge dogodke pa velja v relativnostni teoriji mehanični determinizem.

Upeljava verjetnostnega računa v fiziko je izpodkopala temelje za upravičenost strogega determinizma. Fizikalnih pojavov ne opisujejo več enačbe, iz katerih bi bilo mogoče enolično sklepati na podlagi stanja fizikalnega sistema v določenem trenutku na stanje sistema v vsakem kasnejšem trenutku. Radi tega fizikalni svet ni determiniran.

Kvantna teorija, ki se v veliki meri poslužuje verjetnostnega računa, pa je prinesla v fiziko še neko novo, zelo važno spoznanje, namreč spoznanje, da ni mogoče v atomskem svetu ugotoviti začetnega stanja, torej tudi ne napovedati bodočega. S tem pa pade vprašanje determini-

zma izven področja fizike. Ako ni mogoče opazovati stanja v nekem določenem trenutku, tudi ni mogoče s fizikalnimi metodami odločiti, ali je bodoče stanje na podlagi prejšnjega določeno.

Slika kot jo nudi moderna fizika o svetu torej ni deterministična. Celo vprašanje o strogi vzročni zvezi med dogodki ne spada v fiziko.

Poleg tu navedenih rezultatov, nam avtor kritično podaja glavno vsebino omenjenih fizikalnih teorij. Oblika, v kateri je ta vsebina podana, je vsekakor nematematiku težko dostopna. Napačno pa bi bilo videti v tem hibo. Bolje je namreč, da čitatelj spozna težave in jih skuša premagati, kakor pa, da si pridobi napačno sliko iz knjig in člankov, ki so sicer lahki, ki pa nimajo nobene znanstvene vrednosti.

Prof. Ivan Molinaro.

POMENKI

A. M. V upanju, da mi bo „kateri izmed zadnjih spisov prav ugajal, ko jih je kar šest“, ste se zelo motili, ker niti „eden izmed njih ni pripraven za tisk“. Ali ste že brali Cankarjevo „Moje življenje“? Ob njem se učite, kako je treba pisati take stvari! Sploh bi Vam priporočal, da rajši več čitate, ko da toliko pišete.

A. B. Oboje je še močno začetniško, a je kot vaja kar dobro. Polagoma bo že, samo z Breznikom se bolj sprijaznite!

Simon Simonič. Vaše pesmi, ki so mi prišle po ovinkih v roke, da bi izrazil o njih svoje mnenje, kažejo čustveno razgibanost, katere ne znate še — ali pa ne marate? — vklepati v verze, ki bi peli. Zdi se mi, da se Vas je lotila, kakor tudi drugih, bolezen posnemanja „sodobne“ pesmi v dvomljivi „pesniški“ formi. Verujte mi, da bo bolje, če ostanete vsaj nekaj časa disciplinirani, to se pravi, da se popolnoma sprijaznite s starimi oblikami, ki Vas prisilijo vsaj nekoliko tehtati vrednost in smisel besed, katere zdaj kar stresate, ne da bi pazili, kako padejo in

ali sploh kaj pojó. Posameznih pesmi ne bom rešetal, le to Vam še svetujem, da takih kot „V smrt“ v Vaših letih res ni treba peti! Oglasite se še kaj prihodnje leto! Radoveden sem, kako se boste razvijali.

Obsavski. Vaš šopek pesmi je prvo pomladansko cvetje, še nehogljeno, a vendar ga je človek vesel. Preproste so, nič iskanega ni v njih in polne so pristnega čustva. Vse to je v redu in prav. Oblika je pa še pomanjkljiva. Pa Vam tega tudi ne štejem v zlo, ker je nemogoče, da bi jo v teh letih že mogli obvladati. Prepričan sem, da se boste še lepo razvili, ko se boste v šoli in sicer seznanili podrobneje z ritmom in rimami in kar je še podobnega treba.

Milo. Šolsko uro „Pri mineralogiji“ ste prav lepo in prijetno podali, a „ker je dogodek vsaj deloma resničen“, kot pravite, se le bojim, da ne bi zbudil, če bi izšel v listu, nepotrebnega razburjenja na Vašem zavodu. Prepričan sem, da boste še kaj lepega napisali in se drugo leto večkrat oglasili.

T. V. Mislim, da se podcenjujete. Poslane pesmi kažejo, da imate talent. „Večer“ in „V mesečini“ priobčim. Tudi drugi dve bi bili dobri, moti le to, da se ponavljate v rimah. Upam, da se boste prihodnje leto večkrat oglasili.

R. D. Z „Úsodo“ ste pokazali, da boste kdaj nemara še dober pripovednik. Snov ste zanimivo zajeli in jo podali tudi v lepem jeziku. Za enkrat je radi motiva še ne priobčim, ker mislim, da so one stvari, ki mi jih v pismu omenjate, zanimivejše. Drugič frankirajte pismo tako, da bo prav!

Stupoški. Hvala za pismo, ki mi je poleg drugih nov dokaz, da je dijaštvo zadovoljno z „Mentorjem“. Glede „Toneta“ Vam pa moram povedati, da je sicer lepo pisan, a vendar prevsakdanji po motivu, da bi ga mogel priobčiti.

Milan Mažetov. Nekaj Vaših prvih pesmi še vedno čaka, da pridejo na vrsto. Iz

nove pošiljke sem izbral dve. Je vmes še ta in ona, ki bi bila dobra, n. pr. „Srečanje“, a zdi se mi, da ste vse kar tako vrgli na papir, ne da bi jih prepisali in sami še kaj opilili. Je res pesem „hčerka trenutka“, a vendar ne kaže, da bi jo še vso negodno poslali v svet. Ali ste boljši v prozi, Vam ne morem povedati, dokler mi je ne pošljete. Če imate že kaj napisanega, le pošljite. Samo tudi Vi frankirajte pismo tako, da ne bo treba plačevati „porta“. Posebej odgovarjam le v posebnih slučajih. Preveč bi bilo, ako bi moral vsem mladim sotrudnikom na dolgo in široko v pismih prereštevati njihove pošiljke.

Fides. „Brezdelje“ je utrinek, ki pa kaže, da bi zvezda Vašega daru lahko še lepše zažarela. Pošljite drugič kaj bolj realnega! „Vigred“ bi nemara to Vašo lirično meditacijo sprejela. Potrkajte tudi tam!

Filip. Ob „Pavlinki“ Vam morem reči, da ostanite pri prozi, ker je neprimerno boljša, kakor so Vaše pesmi.

Ultimus. Dolgo pesem „1914 — 1918“ ste poslali in želite dolge kritike. Edino, kar je v pesmi dobro, je poanta o kraljeviču z juga, vse drugo je slabo: jezik, ritem, rime. Premladi ste, da bi mogli zajeti vso vsebino naslova in jo podati tako, da bi zgrabila in pretresla. To je vse, kar Vam morem povedati.

M. A. Kljub pravljličnemu motivu „vode za staranje“ se ne morete otestiti priljubljenega motiva o vlomih in podobnem, da mi kar vzbujate sumnjo, da nekaj z Vami ni v redu. Kadar boste pisali o drugih motivih, me šele prepričate, da sem se motil... V podajanju ni nikakega napredka!

M. Z. Poslanih treh pesmi še ne morem priobčiti. Metrično in vsebinsko so pač dobre, a jezik je nekam starinski. Pošljite drugič kaj več in različnega cvetja s svojih gred, da bom lahko izbiral.

Rusalka. Saj bi „Seja“ bila, če bi jo nekoliko živahneje in ne tako referativno podali!

Neznan znanec: „Naš profesor“ — tudi če bi bil pisan tako, kakor bi moral biti, ne bi sodil v naš list.

Podmagdalenski. Vaš prigodniški sonet je za domačo uporabo pač dober, za tisk pa ni. Boljši sta drugi dve pesmi, ki pa premočno spominjate na Jenkove „Obrazce“. Sezite tudi po modernih, da lahko zapojete sodobno!

Ramize. V tej pošiljki ni bilo še nič takega, kar bi bilo godno za tisk. Dokler ne boste popolnoma obvladali forme in se Vam bodo vtihotapljali v pesem mahedra-vi verzji z neokusnimi rimami, ne bo nič!

Miroslov Murski. Pomlad ste pozdravili s sonetom, ki kaže z apostrofi in rimami, da je gotovo Vaš prvi. „Slovo“ bo prav tako lahko paradiralo v Vašem dnevniku, ako ga pišete, in Vas pozneje kdaj spominjalo, kako je bilo v peti, ko Vam je „srce zacvetelo...“ Po teh dveh prvencih boste, mislim, napisali še pesmi, ki bodo gotovo boljše.

Creditor. Članka sem bil prav vesel, pesmi pa me niso zadovoljile. Priporočam se Vam, da bi prihodnje leto nadaljevali z znanstvenimi prispevki, dasi bi tudi pesmi ne odklanjal, če bi bile dobre, kakor je bila letos ena. Sicer je še ena, ki je doslej že stavljena čakala, da pride v tem zvezku na vrsto.

Popotnik. Dobra domača naloga, ki jo pa le priobčim, ker diha posebnost pokrajine. Tudi pesem ima nekaj posebnega, a priporočal bi Vam, da ne hlastajte preveč za ekstravantnostjo forme. Sicer pa mislim, da je v prozi Vaša moč. Kaj pa drugi Vaši tovariši? Ali se tudi spominjajo kaj ljubljanskih let?

Ckazzka. Vaš članek je lepo pisan, a mislim, da kaže počakati primerne prilike, recimo, ko se V. T. predstavi s svojo zbirko. Tedaj bi želel, da bi ta svoj spis predelali v večjo študijo. Dotlej ga pa prihranim, saj čez sedem let vse prav pride!

J. E. Dve sem izbral. Prevod bi mi bil prav prišel, a zdaj mi zmanjkuje prostora.

Mogoče kdaj pozneje. Sicer se spominjam, da je pred tridesetimi leti neki moj prijatelj, ko se je učil ruščine, že prevedel to Puškinovo delo, ki je izšlo potem kot podlistek. — Krepko naprej!

Janošna V obeh pesmih, ki sta sicer motivno lepi, moti tu in tam preveč prozaičen stil. Menda hočeta v „novo stvarnost“ in se Vam zdi, da ni potrebno, da bi pesem pela. To velja zlasti za „Križ v samoti“. Sicer pa tudi v teh pesmih kažete, kar dokazuje Vaša proza „Brez doma“, da boste holj doma v pripovedništvu. Ljudske tipe kar dobro podajate: živi so izklesani, da jih je človek vesel. Preko tega pa niste prišli. Povezati teh svojih ljudi še ne znate, da bi zaživeli v vsebinsko strnjeni zgodbi. Prepričan pa sem, da boste po teh uspehih vajah in poskusih napisali kdaj še dobre kmečkep ovesti. To bi bila „kar moč ostra kritika“, ki jo pričakujete. Sicer pa le držite besedo in glejte, da bo tudi na vašem zavodu „Mentor“ prišel do veljave!

Vsem, ki so se letos oglašali in sem se pomenkoval z njimi, se zahvaljujem za njihovo vdanost „Mentorju“. Prosim jih, naj ostanejo listu tudi dalje zvesti in mi-

slijo nanj tudi o počitnicah. Ako niso letos uspeli, da bi prišli iz „Pomenkov“ v list, naj ne izgubijo poguma. Oni, pri katerih sem ugotovil, da kažejo talent, se bodo gotovo lepo razvili, kakor so se že premnogi, ki so šli skozi Mentorjeve pomenke. Zeleč Vam vse najlepše uspehe ob zaključku šolskega leta in vesele počitnice, upam, da se v novem šolskem letu ob Mentorjevem 25 letnem jubileju zopet vsi oglasite!

Popravi! Tiskarski škrat ni prizanesel niti ob sedemdesetletnem jubileju dr. Debeveca, ko je posegel v članek in ponovil dve vrsti. Porabil je zadnji trenutek, ko mu urednik ni mogel več blizu, da bi ga pregnal. Zato popravi in beri prvo vrsto zadnjega odstavka na str. 181: Iz „Vzorov in bojev“ vemo, da se je dr. Debevec že kot gim (nazijec) ... — Prav tako jo je presneti škrat polomil v naslovu Žabkarjevega članka in pokazal, da v matematiki ni doma, ko je zamenjal pojma število in številka. — V tiskarni so sveto obljubili, da bodo v prihodnje tiskarskega škrate za vedno pregnali. Da bi ga le, ker „Mentorju“ res preveč nagaja!

Kakor prejšnja leta, poskrbi tudi letos uprava za originalno vezavo „Mentorja“. Kdor bi hotel dati list vezat, naj ga pošlje ali prinese v upravo do 1. junija. Cena za vezavo je ista kakor lani.

NAROČNIKOM!

Kdor še ni plačal letošnjega „Mentorja“ in noče imeti sitnosti, naj takoj po prejemu te zadnje dvojne številke poravna naročnino! Posamezniki in poverjeniki, ne odlašajte več in izpolnite svojo dolžnost!

Rešitev zank in ugank

1. **Križanka:** Vodoravno: 4. ar, 6. os, 7. Nansi, 8. la, 9. ep, 10. gos, 12. sodar, 14. mrk, 15. Ig, 17. ni, 18. Kačič. Navpično: 1. Fran Levstik, 2. Josip Jurčič, 3. Mentor, 5. Ra, 6. os, 10. grom, 11. slak, 15. Drač, 16. ga, 17. ni.

2. **Posetnice:** Veleindustrijalec; poverjenik „Mentorja“; šolski nadzornik.

3. **Obvestilo:** Skrajni čas: plačaj naročnino!

Prav so rešili: Viljem Justin, Rakovnik, Ljubljana, Franc Čampa, klasična gimnazija v Ljubljani, in Franjo Jug, Studenci pri Mariboru.

OB KONCU LETA

Zopet nova - štiriindvajseta knjiga „Mentorja“! Kdor ima vse letnike in sem in tja lista po njih, bo videl, da je naš list ostal zvest izročilu svojih ustanoviteljev, čeprav se je v njem marsikaj spremenilo, zlasti da so se umaknili starejši sotrudniki mlajšim in najmlajšim, ki pa imajo prav radi tega z njim toliko večje veselje. Tega veselja „Mentor“ svojim prijateljem iz dijaških vrst tudi v prihodnje ne bo kratil, ker se zaveda, da je poleg vzgojnega in poučnega namena njegova naloga tudi ta, da zbira mlade talente in skrbi tako za naraščaj, ki bo kdaj s peresom v rokah izpopolnil vrste starih, ki se redčijo. Seveda bi bilo uredništvo prav tako veselo, če bi bil odziv iz vrst starejših sotrudnikov tak, kakršen je bil včasih, da bi se v listu lepo vrstili - preteklost in sedanjost, tehtnost in mladi zanos.

To povezanost namerava urednik uresničiti v prihodnjem letniku - ob petindvajsetletnem jubileju „Mentorja“. Vse dosedanje sotrudnike bo povabil, da bi se spet oglasili in tako dali našemu najstarejšemu dijaškemu mesečniku priznanje, ki bo obenem dokaz njegovega velikega vzgojnega dela. Radi bi pa še, da bi sedanji krog „Mentorjeve“ družine naročnikov spoznal njegove prijatelje in sotrudnike od začetka pa do jubileja ne samo po njihovih prispevkih, temveč tudi po obrazu - v sliki. Tako bi bil naš jubilejni „Mentor“ revija in album, po katerem bo vsak rad listal in obujal lepe spomine.

Odbor „Prosvetne zveze“, ki izdaja „Mentor“, je sklenil, da bo prispeval k stroškom za jubilejni letnik. Ker pa vseh izdatkov preko normale ne more nositi, se uredništvo in uprava ob tej priliki obračata do vseh prijateljev našega dijaštva in na dijaštvo samo, da bi se naročili na list, da bi agitirali zanj, ga priporočali in mu pridobili toliko naročnikov, da bi se mogel tako razviti, kakor vsi želimo.

Koliko bi še mogli storiti za „Mentor“, naj govori letošnja statistika!

Vseh naročnikov je bilo letos 1266, in sicer dijakov 887, drugih 379.

Po posameznih mestih in zavodih je bilo dijakov naročnikov: Celje 29, Kočevje 17, Kranj 38, Ljubljana: klasična gimnazija 17, III. drž. real. gimnazija 149, Lichtenturnov zavod 50, Marijanišče 22, Salezijanski zavod na Rakovniku 22, Uršulinski samostan 95, Maribor: 42, Murska Sobota, Martinišče 12, Novo mesto 12, Škofja Loka: kaplanija 11, uršulinski samostan 11, Št. Vid nad Ljub.: Zavod sv. Stanislava 73, Tržič: drž. mešč. šola 8, Trbovlje: drž. mešč. šola 7. - Poleg teh je 272 dijakov dobivalo list na svoj naslov.

Ob teh številkah vidimo, da bi moral „Mentor“ vse bolj prodrati v dijaške vrste, ko je samo srednješolskega dijaštva preko deset tisoč. In tudi naše razumništvo bi moralo pokazati več zanimanja za mesečnik naše srednješolske mladine.

Upamo, da bo jubilejni letnik „Mentorja“ vzbudil toliko zanimanja, da bo statistika naročnikov ob letu - rekordna, res jubilejna. To pa bo, če vsak dosedanjih naročnikov pridobi vsaj še enega, da bi dosegli jubileju odgovarjajoče število: 2500!

UREDNIŠTVO IN UPRAVA.

V Jugoslovanski knjigarni si naročite sledeče knjižne zbirke:

Leposlovno knjižnico
Ljudsko knjižnico
Zbirko domačih pisateljev
Zbirko mladinskih spisov
Kosmos

za malenkostne mesečne obroke. Zahtevajte naš Vestnik, ki ga pošljemo brezplačno z natančnimi podatki.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Diafilmmax Skioptični aparat za društva in šole! Velikanski odjem v drugih državah. — Nastala je nova industrija!
Za katehete! Verski pouk s projekcijo! — Teža aparata 2.300 gr. Velikost 30x14x25 cm. Za vsako elektr. napetost! Diapozitivi na filmu! 60 diapozitivov tehta nekaj gramov! Ogromna izbira kulturnih serij. Okoli 500 katoliških verskih serij! Najcenejša projekcija. Do 4 m široke slike! Cena D 1.750.- — Cenik zastoj!
Drogerija Gregorič **Ljubljana, Prešernova 5**

DIJAKI!

Obiskujte Ljudsko knjižnico v Ljubljani, Miklošičeva c. 7/1., ki Vam nudi bogato izbiro knjig za nizko izposojevalnino.

NOVA ZALOŽBA LJUBLJANA Kongresni trg št. 19.

SOLSKE POTREBŠČINE za vse šole, učila, zvezki, barve, risalno in tehnično orodje, nalivna peresa,

KNJIGE: šolske, leposlovne in znanstvene. Tuja literatura v vseh jezikih. Cankarjevi in Finžgarjevi zbrani spisi.

OPOZORILO! Na polovico prvotne cene in še več so znižane pomožne knjige za dijake, tako: Kelemina, Literarna veda; Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; razni prevodi iz klasičnega slovstva i. t. d.

LJUDSKA POSJOJILNICA V LJUBLJANI

r. z. z neom. z., Ljubljana, Miklošičeva cesta 6, v lastni palači.
obrestuje hranilne vloge najugodnejše.

NOVE VLOGE vsak čas razpoložljive obrestuje po 4%, proti odpovedi 5%,

? ALI POZNATE SLOVENSKO ZAVAROVALSTVO ?

Zadnja desetletja prejšnjega stoletja so v slovenski gospodarski zgodovini zelo važna. V konsumnih društvih in blagovnih ter kreditnih zadrugah je našel slovenski človek rešitev iz spon tujih kapitalistov in se osamosvojil.

V enem dolgo časa ni mogel stopiti na lastne noge — v zavarovalstvu. Naši ljudje so bili v tej važni gospodarski panogi često prepuščeni na milo voljo tujcev, ki so iz nesreče našega človeka kovali zlate kapitale.

Pa je šinila tudi tu rešitev v letu 1900 z ustanovitvijo samostojne slovenske zavarovalnice

Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Tekom 35 let se je Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani iz skromnih početkov razvila v mogočno gospodarsko podjetje, ki ima v elementarnem oddelku 21 milijonov, v življenjskem pa 29 milijonov kritnih sredstev. Letni premijski donos znaša v elementarnem oddelku približno 10 milijonov, v življenjskem pa nekaj nad 5 in pol milijona.

Za enkrat vodi Vzajemna zavarovalnica naslednje panoge:

- a) **ELEMENTARNI ODDELEK.** požarno zavarovanje, steklo, jamstvo, kasko, nezgode vlom in zvonove.
- b) **ŽIVLJENJSKI ODDELEK.** življenjsko in rentno zavarovanje v vseh kombinacijah, dalje v posebnem oddelku
- c) **KARITAS.** posmrtninsko zavarovanje.

Slovenski izobraženec mora poznati zgodovino in pomen slovenskih gospodarskih institucij, da ve prav svetovati in prav tolmačiti vsakemu slovenskemu gospodarju, ki se z zaupanjem obrne nanj za nasvet.